

Народна банка Србије

2010

ИЗВЕШТАЈ О СТАЊУ У ФИНАНСИЈСКОМ СИСТЕМУ

2010

ИЗВЕШТАЈ О СТАЊУ
У ФИНАНСИЈСКОМ СИСТЕМУ

НАРОДНА БАНКА СРБИЈЕ

Београд, Краља Петра 12

Тел.: 011/3027-100

Београд, Немањина 17

Тел.: 011/333-8000

www.nbs.rs

Тираж: 370 примерака

ISSN 1820-9068

Изменама и допунама Закона о Народној банци Србије из 2010. године Народној банци Србије је, у складу с најновијим светским тенденцијама, поверена улога очувања и јачања стабилности финансијског система. Наиме, чланом 3. Закона о Народној банци Србије ("Службени гласник РС", бр. 72/2003, 55/2004 и 44/2010) прописано је да Народна банка Србије, не доводећи у питање остваривање свог основног циља – одржања стабилности цена, доприноси очувању и јачању стабилности финансијског система. На тај начин су овлашћења Народне банке Србије, поред очувања стабилности финансијског система, проширена и на јачање те стабилности, што подразумева употребу адекватних инструмената како би се континуирано повећавала отпорност финансијског система земље на све ризике којима може бити изложен.

Народна банка Србије под финансијском стабилношћу подразумева постојање здравих и стабилних финансијских институција, чија отпорност на ризике својствене финансијском пословању, као и на потресе из окружења, омогућава ефикасно спровођење финансијског посредовања и обезбеђује стабилност и поверење у укупан финансијски систем који она надзире.

Стога је циљ *Извештаја о стању у финансијском систему Републике Србије* да благовремено идентификује постојеће и потенцијалне ризике којима је изложен тај систем, а посебно банкарски сектор, те процени способност тог система да апсорбује ризике, а да при том остане стабилан и способан да несметано функционише и да све преузете обавезе измирује у уговореним роковима.

Користећи расположиви инструментариј финансијске супервизије, Народна банка Србије обезбеђује отпорност финансијских институција на ризике на нивоу који истовремено осигурава и заштиту интереса корисника њихових услуга и њихов одржив развој. У том оквиру, Народна банка Србије придаје велики значај широкој и транспарентној комуникацији с јавношћу, коју обавештава о стању у финансијском систему Србије. Поред тога што на тај начин испуњава своју законом прописану обавезу да о стању у финансијском систему обавештава законодавну власт – Народна банка Србије овим извештајем обавештава учеснике у том систему и ширу јавност о финансијској стабилности у Републици Србији.

Садржај

Резиме	7
I. Макроекономско окружење	9
1. Међународно макроекономско окружење	9
2. Домаће макроекономско окружење	10
II. Нефинансијски сектор	13
1. Становништво	13
2. Привреда	15
3. Тржиште капитала	16
III. Финансијски сектор	19
1. Банкарски сектор	19
2. Небанкарски финансијски сектор	33
IV. Финансијска стабилност	37
1. Програм подршке финансијском сектору (<i>Financial sector support programe, FSSP</i>)	
– „Бечка иницијатива“	37
2. Стрес-тестови	38
3. Привремене мере подршке финансијској стабилности Србије	39
4. Посебне мере подршке финансијској стабилности Србије	39
5. Мере ублажавања монетарне политике	39
6. Ублажавање регулативе	40
7. Мисија FSAP Међународног монетарног фонда и Светске банке	40
8. Постепени прелаз ка пуној примени стандарда Базела II	40
Списак графикана и табела	43

Резиме

Иако је у току 2009. године БДП опао за 3%, крај године су обележили благи знаци економског опоравка. Макроекономска кретања су стабилизована, а очекиване последице по стабилност финансијског сектора се нису обистиниле захваљујући правовременом деловању како Народне банке Србије, тако и других надлежних државних институција. У истој години када је већина земаља у свету (пре свега у региону) добила нижи кредитни рејтинг, Србији је *Standard and Poor's* потврдио рејтинг и побољшао изгледе с негативних на стабилне. Такво међународно виђење је касније додатно ојачано и позитивним коментарима мисије FSAP Светске банке и Међународног монетарног фонда.

И поред благог побољшања, главни ризик, и даље веома присутан у Србији, био је висок степен евроизације кредитних задужења, која су у 2009. години достигла ниво од 42% БДП-а. У новонасталим условима сектор становништва је показао висок степен одбојности према ризику и веома рационално понашање. Забележено је смањење задуживања по стамбеним кредитима и јачање позиције солвентности (поготово кроз девизне депозите), што је био показатељ враћања поверења у банкарски систем, које је, неодговорном кампањом појединих медија, довођено у питање на крају 2008. године. Реални сектор није показао знаке продубљивања кризе у 2009. већ заостравање последица у областима погођеним примарним преливањем кризе у последњем тромесечју 2008. Међутим, почетак неопходног привредног раста, пре свега у производним и извозним делатностима, још увек није учљив, с обзиром на то да, и поред великих инвестиционих потенцијала и државних субвенција, инвестиције и даље имају занемарљив удео у укупном финансирању реалног сектора. Такође, неопходан је и даљи напредак у структурним реформама, као и реформама стечајног поступка, будући да су доминантни носиоци показатеља погоршања у српској привреди предузећа која су неликвидна (не измирују обавезе према повериоцима) преко годину дана, па и дуже.

Банкарски сектор Србије је остао веома отпоран како на остварене, тако и на потенцијалне ризике. И даље је знатно капитализован (с показатељима високо изнад прописаних минимума – како државних тако и међународних) и високо ликвидан уз смањење репутационог ризика који је доминирао крајем 2008. године. Изузетно проциклично понашање банака и претерано избегавање ризика довели су до продубљивања јаза између кредитне активности банака и проблематичних кредита. Нарушени квалитет портфеља био је један од кључних носилаца губитака, који су се одразили на профитабилност банака (која је ипак остала међу најбољима у региону југоисточне Европе). И поред тога, губици настали по основу проблематичних кредита још увек су испод нивоа прописаних и издвојених резерви банака. Чак и драстично погоршање ситуације не би угрозило солвентност банкарског сектора, што је и потврђено у више наврата спроведеним стрес-тестовима.

Отпорност финансијског сектора на ефекте кризе потврда је оправданости рестриктивних мера Народне банке Србије у периоду експанзије 2004–2008. године. Створени капитални амортизери (*buffers*) у преткризном периоду показали су се као кључни фактори ублажавања ефеката кризе. Промптне мере, међу којима се као најзначајнија показала „Бечка иницијатива“ (FSSP), релативно брзо су дале мерљиве ефекте. Увођење принципа Базел II, као и благовремено унапређење које ће се спроводити у складу с међународним стандардима и најбољом праксом, представљају логичан наставак пруденцијалне и контрацикличне политике Народне банке Србије.

I. Макроекономско окружење

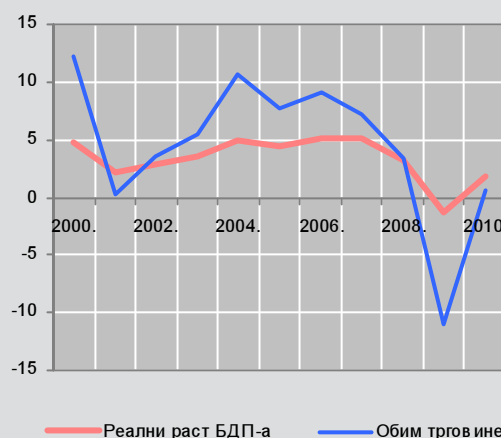
1. Међународно макроекономско окружење

Почев од последњег тромесечја 2008. године, паника настала након пропасти инвестиционе банке Лиман брадерс (*Lehman Brothers*) претила је да изазове колапс на светским финансијским тржиштима због убрзаног пада глобалне економске активности, нарочито у области индустријске производње и спољне трговине. Али, глобални пад је овога пута, за разлику од времена депресије из тридесетих година прошлога века, условно речено, релативно брзо заустављен. Велика тржишта су се постепено опорављала, што се нарочито односи на Кину, која практично да и није исказала пад привредне активности, штавише, кинеска привредна производња је у другом тромесечју 2009. забележила раст од 17%. Већина великих светских економија је већ средином 2009. године започела постепени опоравак, док је истовремено мали број земаља (углавном из јужне и источне Европе) остао и даље у рецесији.

Ефекат преливања кризе с великих светских тржишта на земље у успону највише се очекивао, осим у смањењу извозног потенцијала и јачању притисака на домаће валуте, и у смањењу прилива иностраног капитала и његовог повлачења, али током 2009. године интензитет тог ефекта није био толики да би знатније утицао на продубљивање рецесије.

До брзог преокрета у тренду кретања глобалне привредне активности дошло је захваљујући истовременом деловању на пољу фискалне и монетарне политике влада великог броја (пре свега развијених) земаља. Одобрени су изузетно високи износи фискалних стимуланса за покретање кредитне активности банака, али и за њихово спасавање од банкрота, међу којима се издваја пакет финансијске помоћи америчке владе од 787 и кинески од 586 милијарди долара (намењен покретању јавних радова). Централне банке су своју монетарну политику максимално ублажиле и референтне каматне стопе спустиле на историјске минимуме. Највеће од њих, попут ФЕД-а и Европске централне

Графикон 1.1. Реални раст БДП-а и обим трговине у свету
(годишње стопе раста, у %)

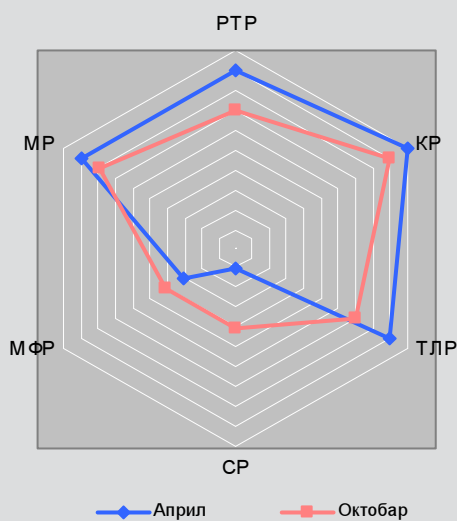

Извор: World Economic Outlook, ММФ.

банке, знатно су прошириле билансне позиције како би одобриле средства неопходна за повећање ликвидности у систему. Поред тога, централне банке најразвијенијих земаља (Јапан, САД, Велика Британија, зона евра) предузеле су и низ неконвенционалних мера монетарне политике, као нпр. откуп државних хартија од вредности или обвезница уз колатерал, чак и обвезница корпорација, с циљем поновног покретања заустављене активности на светским финансијским тржиштима. Та активност влада и централних банака допринела је да се ублажи паника, подржи финансијски систем и оживи приватна тражња.

Глобални опоравак економске активности у 2010. години неспорно ће бити успорен и отежан. Према прогнозама ММФ-а из октобра 2009, светски привредни раст у 2010. износиће око 3%, након пада од 1% у 2009, што представља осетно смањење од периода пре кризе, када су стопе раста достизале око 5%. Тржишта у успону требало би да буду носилац глобалног привредног раста кроз остваривање стопе и до 5%, за 1,75 процентних поена више него у 2009.

Графикон 1.2. Преглед глобалне финансијске стабилности (април и октобар 2009, индекс) (јануар 2007 = 100, недељни подаци)

Извор: Global financial stability report, ММФ.

Легенда:

МР - Макроекономски ризици

РТР - Ризик тржишта у развоју

КР - Кредитни ризик

ТЛР - Тржишни ризик и ризик ликвидности

СР - Склоност ризику

МФР - Монетарни и финансијски ризик

години. Очекује се да ће од тих земаља главни носиоци раста бити Кина, Индија и поједине земље у Азији, док ће остала тржишта у успону имати скромнији раст потпомогнут стимулативним мерама и побољшаним условима у спољнотрговинском пословању и на финансијским тржиштима.

Крхки опоравак светске привреде у 2010. години биће непрестано изложен успоравању или чак заустављању због великих и конкретних ризика. Пре свега, то се односи на укидање фискалних и монетарних стимуланса који су и заслужни за рану стабилизацију привреда, али не и одржив опоравак приватне тражње. Ту су још и ризици од раста цене нафте, геополитичких дешавања и јачања протекционистичких тенденција. Треба нагласити да је на брзину успостављена макроекономска стабилност веома рањива највише због тога што је глобална тражња и даље зависна од подршке влада. Цене некретнина и даље су у већем броју земаља у паду, а у банкарском сектору још постоје проблеми.

Предвиђа се да ће тражња у 2010. години у развијеним земљама остати слаба нарочито тамо где су домаћинства презадужена и где је дошло до смањења кредитне активности банака. Истовремено, пораст јавног дуга развијених земаља може да представља потешкоћу приликом нових задуживања, без којих, очигледно, не могу да функционишу. Инвеститори су већ сада забринути у вези с јавним дугом и буџетским дефицитом Грчке, Италије, Шпаније и Португалије, због чега расте ризик од доцње и неизмирења дугова. Постоји могућност да се чак и Велика Британија и САД суоче са знатно већим трошковима задуживања.

Таква неизвесност у непосредном окружењу Србије могла би да изазове депрецијацијске притиске на евро, пре свега због могућности да се настави с давањем огромних фискалних стимуланса како Европске централне банке, тако и ММФ-а према наведеним земљама зоне евра.

2. Домаће макроекономско окружење

Индиректни утицај преливања светске економске кризе на Србију током 2009. године резултирао је падом бруто домаћег производа (БДП) од 3%.

Графикон 1.3. Кретање БДП-а и цена (годишње стопе раста, у %)

Извор: Народна банка Србије.

Основни фактор смањења обима друштвеног производа био је пад агрегатне тражње – како домаће тако и иностране, што је утицало на формирање негативних очекивања у погледу опоравка и раста економије. Инострана тражња је директно имала позитиван (истина мање утицајан) допринос БДП-у од 11,6%, међутим индиректно пад ове тражње је допринео знатном смањењу како реалног нето извоза (од 36,8% на годишњем нивоу), тако и потенцијалног, што је за последицу имало пад индустријске производње и повећање стопе незапослености. На страни домаће тражње, управо повећање стопе незапослености (раст од 2,5 п.п., или са 13,6% на 16,1%), због смањеног обима производње, био је главни фактор смањења БДП-а.

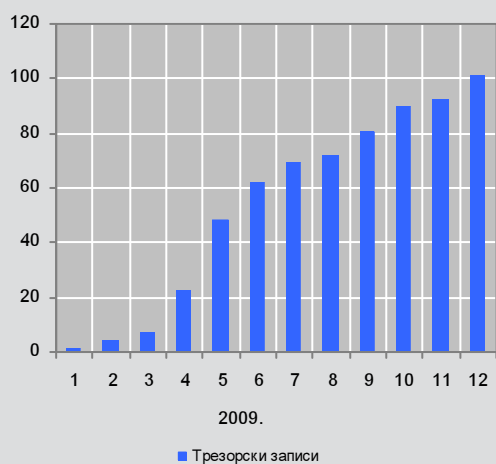
Вероватно најбољи показатељ смањења економске активности током 2009. године може се наћи у статистици кризом индукованих државних пакета помоћи, односно субвенционираних кредита привреди, који су почели да се реализују крајем првог тромесечја те године. Док краткорочни кредити за ликвидност имају доминантан удео (са 3,3 милијарде динара каматних субвенција), дате субвенције по инвестиционим кредитима привреди износе свега 1,2% укупних средстава субвенција. То намеће закључак да је ризик смањења производних делатности и даље доста велики и превасходно се

доводи у везу са спољашњим факторима, тј. интензитетом преливања кризе из иностранства.

С обзиром на то да је пад БДП-а изазван најпре смањењем агрегатне тражње, током 2009. године није било снажнијих инфлаторних притисака по основу тражње за робом и услугама, већ пре свега по основу повећања административних цена – под контролом државе (допринос 3,9%), што је резултирало инфлацијом на годишњем нивоу од 6,6% (на доњој граници циљаног распона). Истовремено, није забележен ни притисак преливања инфлације са светских тржишта, будући да је у току године цена нафте имала рапидан раст (највећи раст је остварила нафта типа брент – чак 65%).

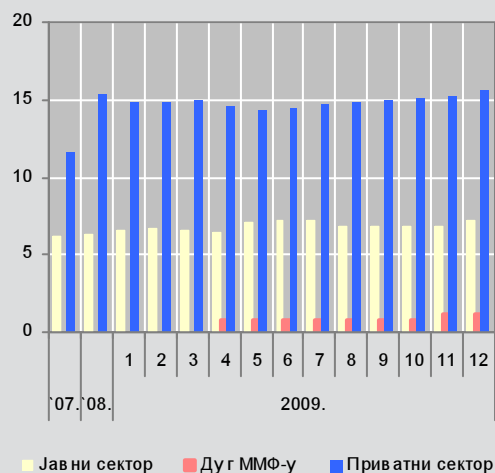
Највећи макроекономски поремећаји су лако уочљиви на платнобилансним позицијама, као и у промени структуре спољног дуга. Током 2009. године дошло је до драстичног смањења дефицита текућег рачуна (са 17,1% на 5,7% за само годину дана), изазваног смањењем на позицији робне размене, пре свега због много већег пада увоза него извоза робе, а подстакнуто реалном депрецијацијом динара и с краја 2008. и с почетка 2009. године. Истовремено, осетан пад бележе и стране директне инвестиције (приближно 30%) у односу на претходну годину, с обзиром на одсуство значајних приватизација

Графикон 1.4. Стање трезорских записа
(номинално, у млрд динара)

Извор: Народна банка Србије.

Графикон 1.5. Кретање спољног дуга
(у млрд евра)

Извор: Народна банка Србије.

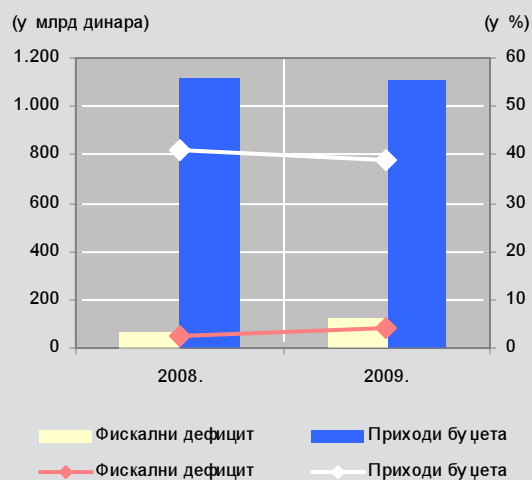
компанија у државном власништву, које су током претходних година у највећој мери биле доминантни носиоци страних директних инвестиција. Позитиван ефекат забележен је на страни дознака. Дознаке су порасле за трећину у односу на претходну годину, иако је, због економске кризе у свету, био очекиван пад на овој платнобилансној позицији.

Без обзира на то што укупни спољни дуг на годишњем нивоу бележи благ раст од 4,5%, структура дуга у смислу рочности, као и носилаца обавеза, претрпела је знатне измене. Главни носилац тог раста је држава по основу повлачења дела пакета СПВ¹ од ММФ-а, што је на крају 2009. године износило 1,11 милијарди евра.

Поред повлачења кредита од ММФ-а за повећање девизних резерви (као гаранта стабилности курса динара), као и покривања дела буџетског дефицита, Република Србија се и на домаћем тржишту додатно задужила путем трезорских записа, ради финансирања буџетског дефицита. Дуг је током 2009. године практично дуплиран, са 2,4% на око 4,2% БДП-а (или са 66 на 120 милијарди динара), превасходно због повећања јавне потрошње, док су у истом периоду приходи буџета смањени за непуне четири милијарде динара.

Иако су макроекономски показатељи Републике Србије за 2009. годину релативно стабилни у

Графикон 1.6. Кретање фискалних показатеља

Извор: Народна банка Србије.

поређењу са осталим земљама захваћеним кризом, макроекономски ризици су и даље присутни. Промене курса динара се у веома кратком року одражавају на високо индексирани кредитни портфељ банака и излажу неповољним утицајима кориснике, који су, према процени, већином валутно незаштићени према овој врсти ризика.

¹ СПВ – специјална права вучења код ММФ-а.

II. Нефинансијски сектор

1. Становништво

Замрзавање зарада у државној администрацији, као и увођење додатног пореза на зараде током другог тромесечја 2009. године, допринели су стагнацији просечних нето зарада у Републици Србији с обзиром на висок удео државне администрације у укупно запосленом становништву. Та чињеница је условила успоравање раста покривености потрошачке корпе зарадом, које је имало позитиван тренд од почетка године.

Посматрано у номиналним и реалним износима, кредитну активност према становништву, на консолидованом нивоу, карактерише стагнација почев од краја 2008. године.

У току 2009. године потрошачки кредити једини показују тренд опоравка кроз константан раст на годишњем нивоу. То је, несумњиво, у великој мери

захваљујући државним субвенцијама на производе пореклом из Србије установљеним у току првог тромесечја.

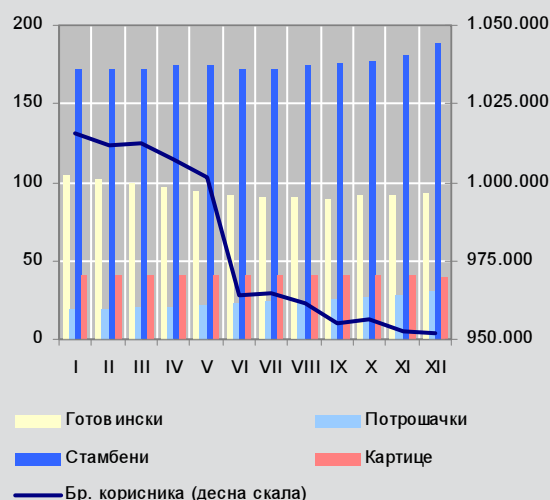
Промене у банкарским билансима по основу готовинских кредита су јасан индикатор ефективности мера Народне банке Србије – пре свега укидања обавезе лошије класификације активе за потраживања од становништва без депозита од 30%, које је установљено Одлуком о привременим мерама за очување финансијске стабилности у Републици Србији (став 2а) од 22. децембра 2008. године. Готовински кредити су од трећег тромесечја бележили успорен раст у номиналном износу. Међутим, у реалним оквирима, поред инфлације и курсних разлика код ове групе кредита важно је узети у обзир и чињеницу да је у трећем тромесечју обим „депозита по основу датих кредита“ опао за приближно 10 милијарди динара за годину дана, а 14,5 милијарди динара у односу на крај 2008. На крају

Графикон 2.1. Покривеност потрошачке корпе зарадом у 2009.

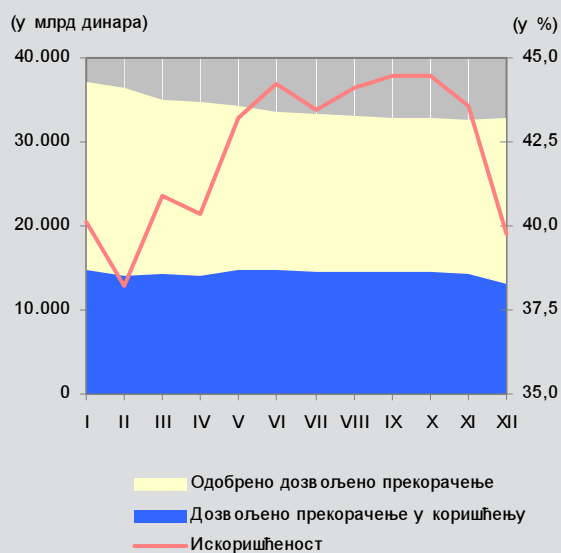
Извор: Републички завод за статистику и Министарство трговине и услуга.

Графикон 2.2. Кредитна активност према физичким лицима у 2009. (у млрд динара)

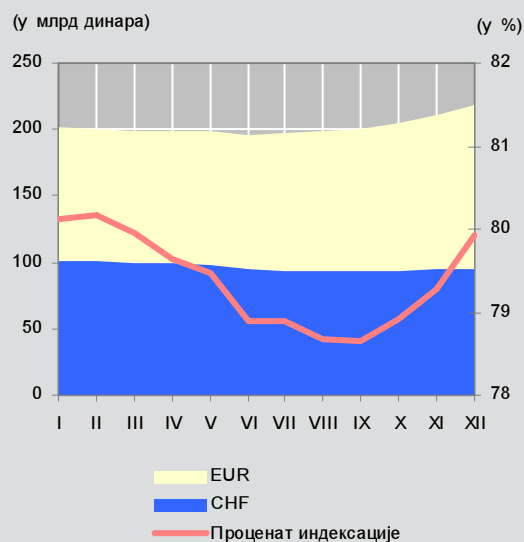
Извор: Народна банка Србије и Удружење банака Србије.

Графикон 2.3. Искоришћеност позајмица по текућим рачунима у 2009.

Извор: Народна банка Србије, Удружење банака Србије.

Графикон 2.5. Индексација кредита физичким лицима у 2009.

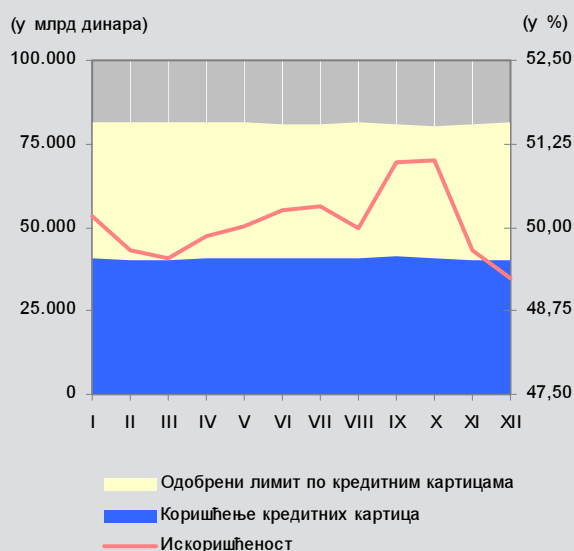

Извор: Народна банка Србије.

године тај износ је био и даље три милијарде динара мањи него на крају 2008. Будући да су готовински кредити доминантан носилац те групе депозита (тј. депозити по кредитима су углавном везани за готовинске кредитне, уз безначајан удео везивања за

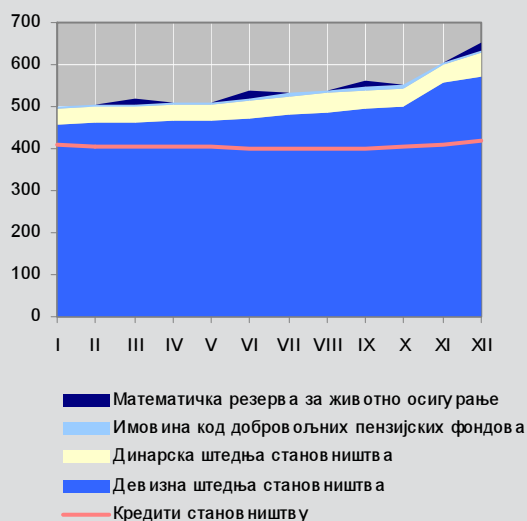
кредитне картице и кредите по основу депозита – кредити на бази депозитног залога), и узевши у обзир да су у рочној структури готовинских кредита дугорочни у протеклом периоду заузимали у континуитету преко 90% портфела, може се

Графикон 2.4. Искоришћеност позајмица по кредитним картицама у 2009.

Извор: Народна банка Србије и Удружење банака Србије.

Графикон 2.6. Нето позиција становништва према финансијском сектору у 2009. (у млрд динара)

Извор: Народна банка Србије.

закључити да су истовремени одлив депозита по кредитима и константан степен кредитне активности индикатор рефинансирања бруто износа дуговања по готовинским кредитима, као и да је очигледан раст нето задужености по овој групи кредита.

Тенденција из претходног периода да становништво недостатак средстава појачано покрива из дозвољеног прекорачења по текућим рачунима је настављена, тако да је искоришћеност прекорачења порасла с релативно устаљених 40% током 2008. године на 45% од почетка другог полугодишта.

Удео индексираних кредита је и даље у паду пре свега по основу раста динарских кредита, и то највише потрошачких и готовинских. Истовремено, у оквиру портфеља индексираних кредита кредити са знаком CHF исказују константан пад у номиналном износу.

Што се тиче кредитно-депозитних послова сектора становништва са финансијским сектором (под супервизијом Народне банке Србије), становништво је током 2009. године ојачало своју позицију нето повериоца, што је посебно видљиво након ефекта повећања девизне штедње из новембра (нето пораст од 392 милиона евра). Истовремено, низак степен концентрације депозита по износима показује да се солвентност сектора у целини не може сматрати угроженом.

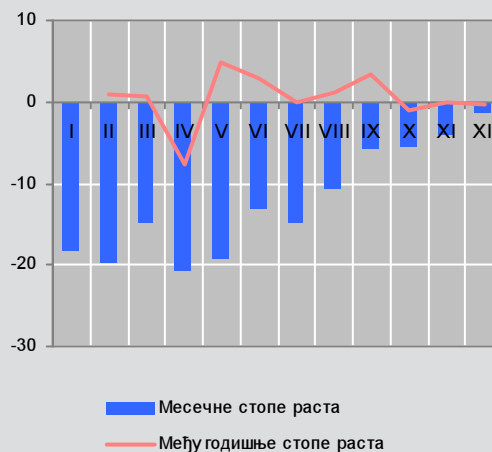
У целини гледано, уколико се политика стагнације плата и пензија настави, треба очекивати да, због ефекта повећања трошкова живота, ликвидност сектора становништва буде изложена додатним изазовима, нарочито ако евентуални дефицит буде финансиран као и до сада – првенствено дозвољеним позајмицама по текућим рачунима, кредитним картицама и готовинским кредитима који представљају најскупље видове задуживања.

2. Привреда

Задуженост српске привреде у току 2009. године била је у благом паду. Знатнији раст остварен је искључиво код краткорочних задужења у иностранству, у периоду од два тромесечја одмах након преливања кризе из септембра 2008. године.

Способност српске привреде да сервисира задужења у току 2009. године је највише била довољена у питање у периоду другог и трећег тромесечја, пре свега због наглог погоршања привредног портфеља

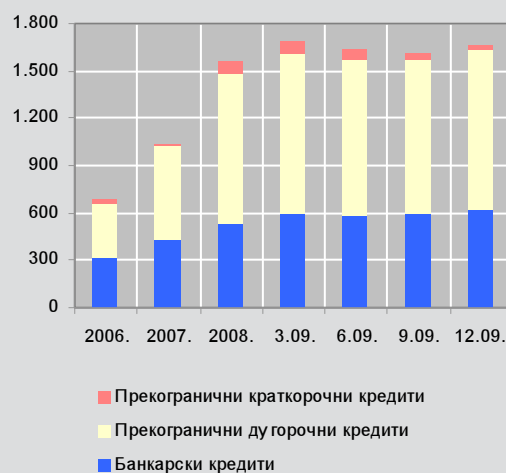
Графикон 2.7. Кретање индустријске производње у 2009. (у %)

Извор: Народна банка Србије.

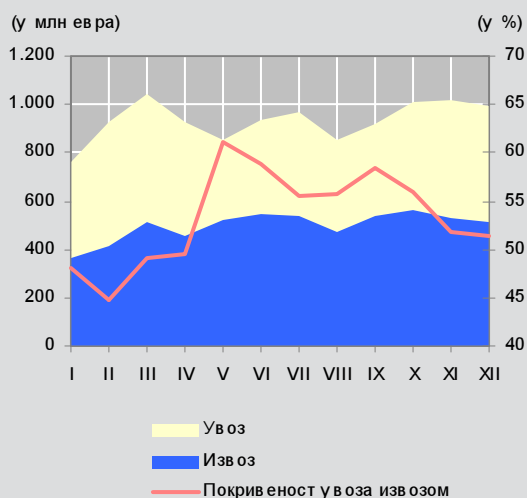
банака, тј. раста исправке вредности проблематичних кредита у односу на крај 2008. године од 32% у првом и 43,6% у другом тромесечју. Међутим, до краја године привреда је забележила опоравак, захваљујући пре свега следећим кључним факторима –

Графикон 2.8. Извори финансирања предузећа Републике Србије (у млрд динара)

Извор: Народна банка Србије.

Графикон 2.9. Кретање увоза и извоза привреде у 2009.

Извор: Народна банка Србије.

стимулативним фискалним мерама Владе Републике Србије и ублажавању мера монетарне политике Народне банке Србије.

Извори финансирања привреде су остали релативно стабилни како у домаћем банкарском сектору, тако, кроз директна задужења, и у иностранству. Имајући у виду процене с почетка 2009. да у тој години доспева приближно 5,5 милијарди евра дуга по тзв. прекограничним кредитима, стање с краја 2009. године указује на то да српска предузећа нису имала већих потешкоћа при занављању, односно рефинансирању дуговања – што иде у прилог мишљењу да управо та средства користи најквалитетнији део привредног портфеља.

Пакет мера Владе Србије, међутим, указује на скроман потенцијал опоравка привреде с обзиром на

то да међу коришћеним средствима доминирају кредити за ликвидност, док инвестициони кредити заузимају безначајан удео.

Један од битних аспеката сагледавања стања српске привреде, у недостатку обрађених годишњих извештаја у време припреме овог извештаја, јесу и подаци принудне наплате, који, осим о кредитним потраживањима, говоре и о међусобном стању задужености привредних субјеката.

Од укупног износа блокада од приближно 261 милијарде динара, 108 милијарди се потраживало од предузећа чије су блокаде дуже од три године, а додатних 28 милијарди од предузећа која су у блокади дуже од две године. Уз још 94 милијарде дуга предузећа која су у блокади преко годину дана, добија се кумулативни дуг од 230 милијарди динара предузећа која су у блокади 365 и више дана. Чињеница да се чак 74,3% износа потраживања односи на предузећа блокирана преко 365 дана јасно говори да током 2009. није дошло до већег погоршања ситуације у српској привреди у целини, већ да се заоштравају последице кризе из 2008. године. Реч је углавном о сегменту који је и примарно био највише погођен (пре свега трговина на велико и мало и активности у вези с некретнинама), а који је растао на таласу кредитне експанзије претходних година (те је самим тим постао презадужен) и чији је пословни модел био трајно неодржив.

Укупна додатна неизмирена потраживања кроз принудну наплату у 2009. години су износила приближно 60 милијарди динара, што представља 0,67% билансне суме предузећа, односно 1,5% њиховог капитала у 2008. години.

Таква ситуација представља индикатор нужности брзих и темељитих реформи регулаторног оквира који уређује статус проблематичних правних лица – дужника, односно стечајног поступка.

3. Тржиште капитала

Знаци осетнијег опоравка берзе капитала у Србији, као и у целом региону југоисточне Европе, још нису видљиви. Тренд повлачења страног капитала се наставља, док висока концентрација указује на далеко селективнији приступ инвестирању на Београдској берзи у поређењу с претходним годинама.

Последице светске економске кризе која је почела средином 2007. године, а чији је интензитет нарочито

Табела 2.1. Принудна наплата у 2009. (у млн динара)

Први ред приоритета (поверилац држава)	73.124
Други ред приоритета (наплате по основу судских извршења)	47.042
Трећи ред приоритета (међусобна потраживања субјеката по основу меница)	
Банке	90.101
Привреда међусобно	51.838

Извор: Народна банка Србије.

Графикон 2.10. Кретање вредности индекса BELEX15 и промета на Београдској берзи

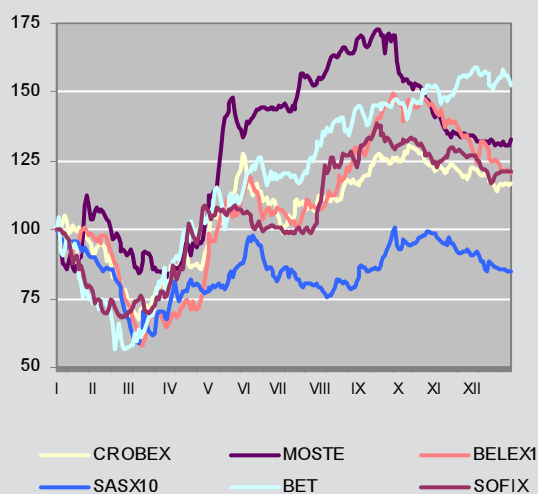

био изражен у четвртој тримесечју 2008, још су видно присутне на тржишту капитала у Србији.

Имајући у виду промет акција српских предузећа на Београдској берзи (пад промета од приближно 40% и од чак 70% у односу на 2007), криза је у односу на претходну годину продубљена. Истовремено, када се има у виду раст индекса Берзе на годишњем нивоу, намеће се закључак да најквалитетније акције на Берзи започињу процес опоравка, те да се примарни бег капитала с домаћег тржишта у већини односио на шпекулативни капитал – уобичајено знатно присутан на тржиштима у експанзији, поготово у региону.

Наставак раста учешћа страних инвеститора на страни понуде и истовремени пад на страни тражње могу бити забрињавајући индикатор

Графикон 2.11. Кретање индекса на берзама у региону у 2009. (у индексним поенима)

континуираног процеса повлачења страних улагача са тржишта Србије, поготово уколико се обрати пажња на висок ниво концентрације најтргованијих хартија на Берзи.

Изузетно велика концентрација малог броја акција које су носиоци већине промета на Берзи јасно показује да поверење како домаћих, тако и страних инвеститора у тржиште Србије у целини још увек није враћено. У прилог томе говори и чињеница да, и поред измене регулативе Народне банке Србије којом је осигуравајућим друштвима и друштвима за управљање добровољним пензијским фондовима дозвољено да, под одређеним условима и у ограниченом износу, улажу средства у акције ван листинга А Београдске берзе, знатнији раст промета, тј. берзанске активности, није остварен.

III. Финансијски сектор

1. Банкарски сектор

Ризик ликвидности

Након снажних удара на ликвидност банкарског сектора, нарочито у октобру 2008. и фебруару 2009. године, крај првог тромесечја и остатак године карактерише веома добра ликвидност банака. Посебне мере подршке финансијској стабилности додатно су допринеле динарској и девизној ликвидности банака.

И поред тога што је у току 2009. године целокупан износ повучених депозита становништва из периода октобар/новембар 2008. године повраћен, банкарско тржиште у Србији се и даље у знатној мери ослања на инострано финансирање.

Ситуација на тржиштима матичних банака чији супсидијари, као посебна правна лица, послују у Србији није била знатније побољшана почетком 2009. године, што је, у одређеној мери, отворило простор за постављање питања њиховог даљег пружања подршке банкама у Србији. Управо из тих разлога, Народна банка Србије је, након доношења почетних мера по преливању кризе, увела и додатне мере с циљем стабилизације финансијског сектора кроз Програм подршке финансијском сектору (*Financial sector support program*, тзв. *FSSP*) – познатији као „Бечка иницијатива“. Ефекат тих мера је дошао до изражаја током 2009. године с обзиром на то да је одржан, чак и благо повећан, укупан ниво изложености иностраних банкарских група чији супсидијари послују у Србији према нашим правним лицима. Тај програм, у суштини, представља логичан наставак функције последњег уточишта, која је дефинисана током септембра 2008. године с обзиром на повећање ризика на финансијском тржишту.

Предузете активности довеле су до побољшања већ веома повољне ликвидносне позиције банака, што је посебно видљиво ако се узме у обзир повећање улагања у репо хартије од вредности Народне банке

Србије, као и у краткорочне обвезнице Републике Србије. Иако је донето више мера ради јачања понуде превентивних канала ликвидности, током 2009. године ниједна банка није користила мере подршке Народне банке Србије.

Након привременог погоршања ликвидности банкарског сектора (због раздуживања банака по краткорочним кредитима из последњег тромесечја 2008. и чак нето одлива девизне штетње) у фебруару, сви показатељи ликвидности банака почели су да иду узлазном путањом. Поред ублажавања ликвидносних критеријума на међународном тржишту, побољшању ликвидности (посебно динарске) банкарског сектора допринеле су и мере централне банке и државе, а нарочито промењени режим издвајања динарског дела девизне резерве за банке које су приступиле Програму подршке финансијском сектору. О повећаној динарској ликвидности, која је свој врхунац достигла у августу 2009, говори и смањени обим промета на тржишту преконоћних позајмица.

Регулаторни показатељи ликвидности су током 2009. године такође сведочили о стабилизацији сектора у том погледу. Наиме, просечан месечни показатељ ликвидности за читав банкарски сектор био је током целе године знатно изнад 1, што је прописани минимум. До знатнијих умањења просечног месечног показатеља ликвидности није долазило током године, а најнижа вредност овог показатеља – која је и даље високо изнад прописаног минимума – износила је 1,54 у октобру.

Јачање динарске ликвидности одразило се и на структуру биланса банака, тако да је током 2009. године додатно ојачан однос ликвидне према укупној имовини банака. До благог умањења односа ликвидне и укупне имовине дошло је само на крају првог тромесечја, али и тада је ликвидна имовина чинила чак 30% укупне имовине банкарског сектора, тј. у сваком тренутку покривала је приближно 60% укупних депозита, односно преко 100% депозита становништва. Током другог полугодишта, овај показатељ ликвидности започиње тренд раста и на

Табела 3.1. Показатељи ликвидности

	2005.	2006.	2007.	2008.	III 09.	VI 09.	IX 09.	XII 09.
Просечни месечни показатељ ликвидности	2,1	2,4	2,1	1,8	1,9	1,8	1,8	1,9
Ликвидна актива/укупна актива	0,30	0,42	0,38	0,32	0,30	0,32	0,34	0,34
Ликвидна актива/укупни депозити	0,5	0,7	0,6	0,6	0,5	0,5	0,6	0,6
Ликвидна актива/укупни депозити становништва	1,1	1,7	1,4	1,2	1,1	1,2	1,2	1,2
Ликвидна актива/депозити становништва по виђењу и краткорочни депозити	1,3	2,0	1,6	1,3	1,2	1,2	1,3	1,3

Извор: Народна банка Србије.

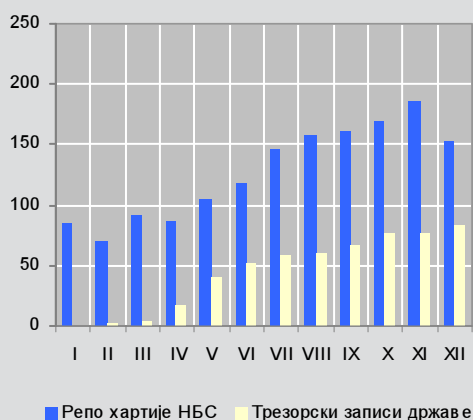
крају септембра, тачно годину дана од почетка првих ликвидносних потреса, ликвидна имовина је износила чак 34% укупне имовине, колико је износила и годину дана раније. Ликвидна имовина (коју претежно чине готовина и готовински еквиваленти, девизна обавезна резерва код Народне банке Србије и кредити по репо трансакцијама с Народном банком Србије), због таквог тренда, покривала је преко половине укупних депозита у банкарском сектору у сваком тренутку у 2009, да би крајем године била довољна да покрије чак 57%

укупних депозита, односно 117% депозита становништва. Са аспекта финансијске стабилности, посебно важну улогу игра чињеница што је ликвидна актива током целе године вишеструко премашивала депозите по виђењу становништва (чак 3,19 пута од краја трећег тромесечја), чиме је осигурана стабилност сектора за случајеве евентуалних додатних репутационих или других изазова. Такву структуру биланса банака у великој мери је условљавала и даље висока премија ризика и несклоност банака ка ризику. Наиме, несклоност банака да се излажу ризику и још увек присутна неизвесност у погледу даљих ефеката светске финансијске кризе допринеле су да банке знатан део слободних динарских средстава пласирају неризично, тј. у благајничке и трезорске записе уместо у кредите.

У погледу рочне усклађености, банкарски сектор Србије бележи побољшање у односу на претходни период (2004–2008. година). Дугорочни пласмани имају реалну основу у изворима финансирања, док је сума ликвидних средстава у активи била довољна да покрије око 70% укупних депозита у банкарском сектору.

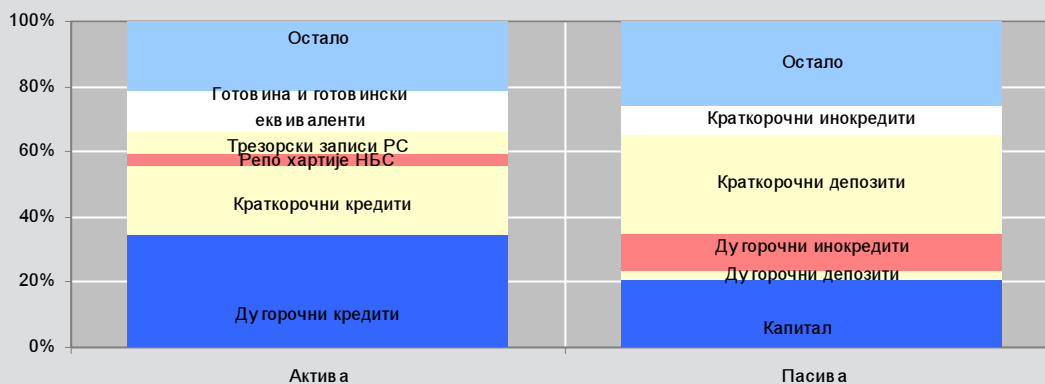
Репутациони ризик, као један од главних „окидача“ за психолошки изазвано повлачење знатног износа девизне штедње становништва, био је у извесној мери присутан и у 2009. години. Међутим, упркос томе, није било неповољних ефеката по ликвидност банкарског сектора, јер су адекватне реакције влада држава према матичним банкама у смислу ликвидносне и капиталне подршке, као и благовремене јавне реакције Народне банке Србије, спречиле остварење репутационог ризика у Србији.

Графикон 3.1. Стање репо хартија НБС и државних трезорских записа у 2009. (у млрд динара)

Извор: Народна банка Србије.

Графикон 3.2. Рочна усклађеност aktive и пасиве банкарског сектора у 2009.

Извор: Народна банка Србије.

Нови инструменти централне банке за јачање динарске и девизне ликвидности додатно су ојачали ликвидност банкарског сектора у 2009. години.

Имајући у виду да ће ризик ликвидности у нестабилним финансијским условима и даље бити врло важан за отпорност укупног финансијског система – Народна банка Србије је, у оквиру Програма посебне подршке финансијској стабилности, током 2009. године једну групу мера наменила управо јачању ликвидности и олакшању процеса управљања ликвидношћу. Новим мерама Народна банка Србије је креирала оквир којим је банкама обезбеђен приступ динарским и девизним изворима ликвидности, и то одобравањем динарских кредита с роком доспећа до годину дана, и девизним своп трансакцијама на међубанкарском девизном тржишту. Краткорочни кредити за ликвидност се одобравају на основу залоге хартија од вредности које су издале централна банка и Република Србија, слободних девизних средстава које банка залаже на посебном рачуну код централне банке, као и потраживања банке по основу одобрених хипотекарних кредита, те потраживања према Републици Србији и буџетским корисницима. Друга група мера пружа могућност деловања у оба смера – обезбеђивање девизне и динарске ликвидности кроз своп трговину девизама.

Извори средстава банкарског сектора

Што се тиче извора средстава банкарског сектора, годину 2009. су обележиле активности банака на јачању депозитне базе и смањивању ослоњености на стране изворе финансирања, који су и током посматране године били скуп и краткорочни.

Период након првог тромесечја 2009. године, у коме су забележени последњи знатнији нето одливи по основу девизне штедње и задужења у иностранству, карактерисало је истовремено јачање депозитне базе банкарског сектора и занављање иностраних извора кроз тзв. прекограничне кредите.

Задуживање банака у иностранству и током 2009. године било је претежно краткорочно, што је и очекивано, имајући у виду настављену неизвесност у погледу евентуалних нових ефеката светске

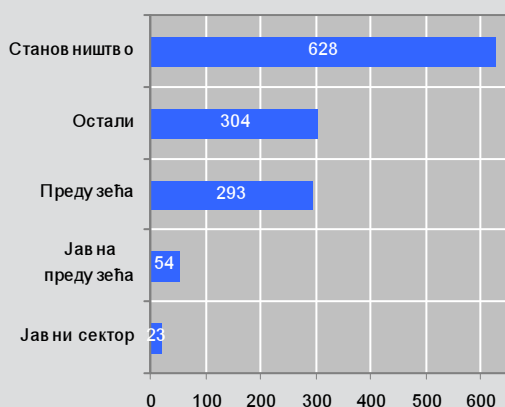
Графикон 3.3. Преглед доминантних извора средстава банкарског сектора (у млрд динара)

Извор: Народна банка Србије.

Графикон 3.4. Секторска структура депозита на дан 31. 12. 2009.

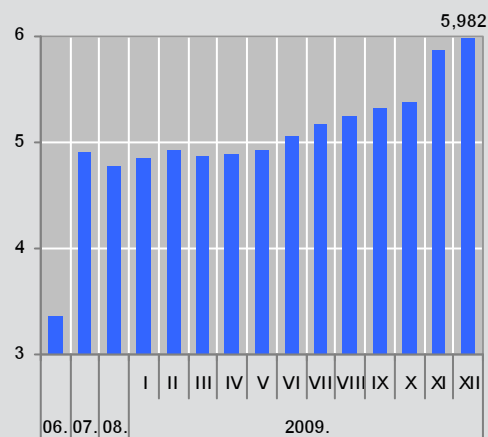
(у млрд динара)

Извор: Народна банка Србије.

Графикон 3.5. Кретање девизне штедње становништва

(у млрд евра)

Извор: Народна банка Србије.

финансијске кризе и последичне услове кредитирања код матичних финансијских институција.

Расту укупних депозита допринела је привреда, чији су депозити, због ниске ликвидности и негативних очекивања у погледу раста, били претежно краткорочни. Такво стање није променило ни повећање пасивне каматне стопе на дугорочне динарске депозите, којима су банке намеравале да обезбеде додатне стабилне и дугорочније динарске изворе.

Девизна штедња становништва је, након периода великог нето одлива у последњем тромесечју 2008. и првом тромесечју 2009. године, током 2009. стабилно расла, што је сведочио о јачању поверења становништва у банкарски сектор. Рекордне износе нова девизна штедња је достигла након „Недеље штедње“, у периоду октобар/новембар, када се и

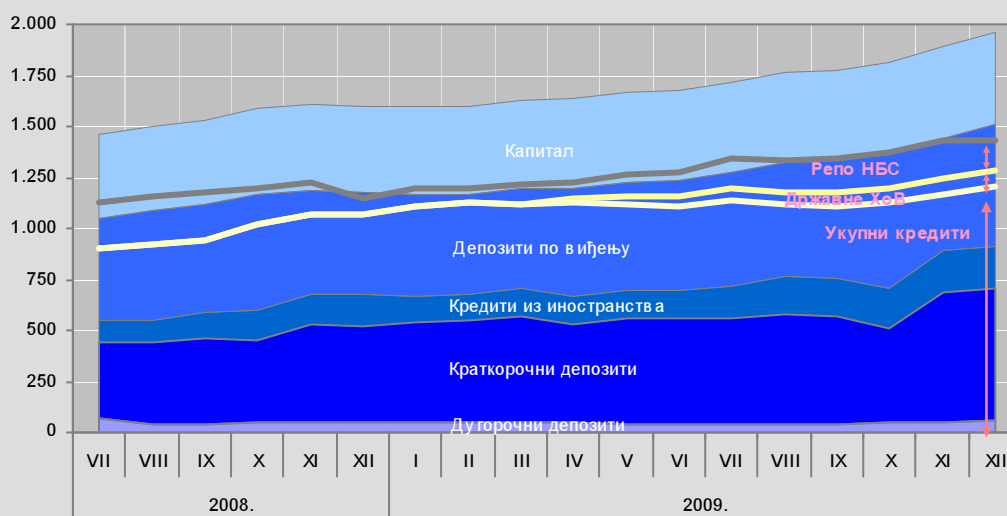
вратила на ниво од пре годину дана, пре почетка повлачења штедње грађана. Већ у децембру, нова девизна штедња је достигла шест милијарди евра. Таквом расту, поред враћеног поверења становништва у банкарски сектор, допринеле су и атрактивне камате које су банке нудиле током 2009. У условима када су међународна тржишта била и даље нестабилна, а цена и рачност инозадуживања неповољни, домаћи депозити играли су веома значајну улогу. Повећању укупног депозитног потенцијала адекватно је допринео и рекордни прилив девизних дознака из иностранства (близу 3,5 милијарди евра), који је у великој мери ојачао депозитни капацитет становништва. Таква кретања су, насупрот очекивањима, показала да због ефеката међународне економске кризе у Србији није дошло до смањења девизних дознака становништва, што представља изузетно важан позитиван допринос финансијској

Табела 3.2. Однос кредита и депозита

	2006.	2007.	2008.	III 09.	VI 09.	IX 09.	XII 09.
Укупни кредити/укупни депозити	0,9	0,9	1,0	1,1	1,0	1,0	0,9
Укупни кредити/орочени депозити	1,6	1,5	2,1	2,0	2,0	1,9	1,7
Кредити становништву/депозити становништва	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7
Дугорочни депозити/дугорочни кредити	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

Извор: Народна банка Србије.

Графикон 3.6. Кретање извора и пласмана банкарског сектора Србије
(у млрд динара)

Извор: Народна банка Србије.

стабилности државе како кроз платнобилансне позиције, тако и кроз потенцијал раста депозитне базе банкарског сектора.

С друге стране, проблеми у погледу рочне структуре депозита остали су присутни и у 2009. години. Орочени депозити су исказали пораст, али период орочавања је и даље доминантно краткорочан – до шест месеци. Иако је рочна структура побољшана, уочљиво је да половину домаћих депозита, као и претходних година, чине депозити по виђењу. Покривеност укупних кредита ороченим депозитима је и са повећањем од око десет п.п. током 2009. и даље за приближно шест п.п. мања него крајем 2007. године. Покривеност кредита дугорочним домаћим депозитима прати идентичан тренд.

С обзиром на стагнацију тржишта капитала како у погледу укупног раста, тако и у погледу обима трговања, и истовремено релативно успорен раст тржишта добровољних пензијских фондова и животног осигурања, банкарски депозити представљају део с најперспективнијим растом у кратком року.

За даље учвршћивање стабилности банкарског сектора неопходне су активности које би пружиле подстицај дугорочнијим финансијским изворима како

у смислу кредитних линија из иностранства, тако и депозита у земљи, те квалитетнију рочну усклађеност извора и пласмана банака у Србији.

Кредитни ризик и квалитет портфеља

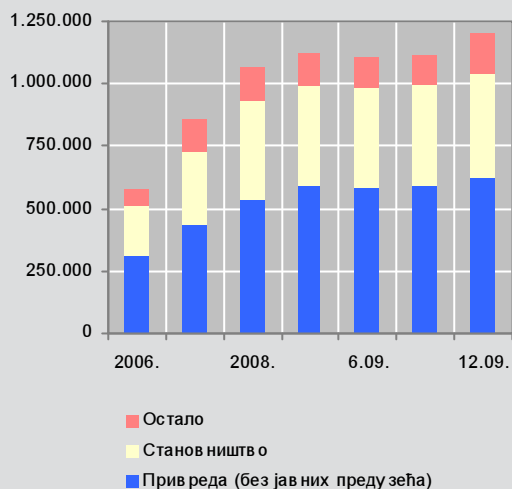
Кредитна активност банака остварила је благи опоравак у току 2009. године. Првенствено захваљујући правовремено предузетим активностима и мерама Народне банке Србије и државе, спречен је потенцијални *credit crunch*². Кредитни ризик је и даље доминантан ризик у банкарском сектору, при чему је погоршање квалитета портфеља настављено.

Кредитна активност

Период рапидне кредитне експанзије који је започео крајем 2004. године завршен је у последњем тромесечју 2008. Од тада, кредитна активност остварује минималан, али ипак реалан раст, који је у 2009. години износио приближно 6,8%. Узроци таквог тренда су добро познати: смањену тражњу за кредитима, узроковану негативним макроекономским изгледима, пратило је смањење понуде због и даље веома лоше ситуације када су у питању извори ликвидности и склоност банака ка ризику.

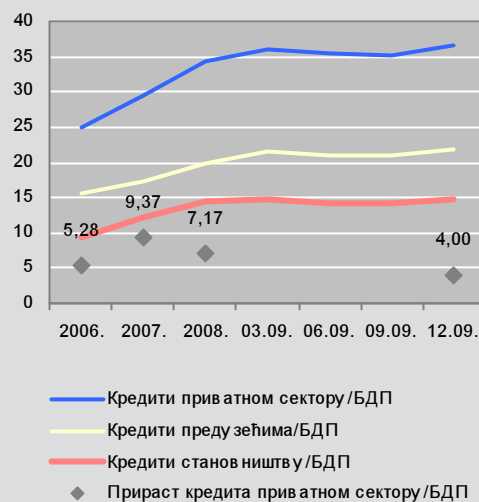
² Нагло смањење понуде кредита и других банкарских пласмана.

Графикон 3.7. Кредитна активност, секторска расподела
(у млрд динара)

Извор: Народна банка Србије.

Графикон 3.8. Удео кредита приватном сектору у БДП-у
(у %)

Извор: Народна банка Србије.

Управо смањена склоност банака ка ризику била је разлог да се њихова повећана динарска ликвидна средства усмере на јавни сектор, тј. Републику Србију. На крају године пласмани држави су, кроз трезорске записе, износили чак 6,8% укупних пласмана банкарског сектора, тј. чак 19,5% ако се узму у обзир и репо хартије Народне банке Србије, што је приближно 12 п.п. више него на крају 2008. године.

Када се изузму пласмани усмерени ка држави, кредитна активност према привреди је била основни носилац (успореног) раста кредита током 2009. године.

Иако су, из угла стабилности банкарског сектора, пласмани јавном сектору сигурни и променом структуре укупног портфеља доприносе побољшању његовог квалитета, кретање кредитне активности потребно је посматрати пре свега из угла пласмана привреди и становништву, будући да искључиво ти сектори могу, кроз стимулацију тражње, створити предуслов за одржив привредни раст.

Укупни кредити су номинално на крају 2009. године у односу на крај 2008. исказали пораст од 12,4%, а узимајући у обзир ефекат депрецијације од 8,2% на индексирани део портфеља, кредити су ипак остварили реалан раст од приближно 6%. Кредити привреди су на крају четвртог тромесечја са 622 милијарде динара чинили преко 50% укупног портфеља и остали су на релативно истом нивоу. Међутим, заједно са осталим пласманима реалном

сектору повећали су учешће за 2 п.п. (на 65%) због повећаних пласмана према држави. Реални раст кредита привреди, у великој мери подстакнут субвенцијама државе, износио је 5,6% и био је пре свега финансиран из динарских извора банака, тј. динарских депозита привреде и становништва, а не из задуживања у иностранству.

Када је реч о кредитирању становништва, током 2009. године у овом сегменту није дошло до знатнијег раста. Номинални пад који је бележен све до краја првог полугодишта заустављен је превасходно јачањем тражње на субвенционисаном сегменту кредитне активности – растом потрошачких и стамбених кредита одобраваних уз подршку државе у другој половини године. Номинални раст укупних кредита становништву је износио свега 6,6%, док је реално остварена стагнација (незнатан раст од 0,07%). Због таквих кретања, кредити становништву су у укупним кредитима смањили своје учешће, и то са 36,8% на крају 2008. на 34,9% на крају 2009.

Упркос успореној кредитној активности, пад економске активности је допринео да укупни кредити приватном сектору и даље (иако незначително) повећавају свој удео у БДП-у, премда је било реално очекивати успоравање таквог процеса. Током 2009. године прираст кредита приватном сектору је износио 4%. Тиме је ризик по финансијску стабилност смањен, с обзиром на то да је у периоду 2004–2008. тај прираст достигао око 9% БДП-а, што је гранична вредност

рапидне кредитне експанзије, у којим условима би нагли прекид кредитне активности изазвао много озбиљније последице по финансијску стабилност.

Квалитет портфеља

Негативна макроекономска кретања, посебно успоравање економске активности, слабљење домаће валуте, висок степен одбојности банака према преузимању ризика и погоршање ситуације на тржишту рада – проузроковали су погоршање квалитета кредитног портфеља банака.

Погоршање квалитета кредитног портфеља банака у 2009. години било је очекивано. Успоравање економске активности, успоравање раста зарада и слабљење домаће валуте кључни су узроци опадања капацитета привреде и становништва да сервисирају своје обавезе према домаћем банкарском сектору. Додатну потешкоћу у сервисирању дугова представљало је пре свега већ поменуто изузетно проциклично понашање банака и већа опрезност приликом финансирања како у случајевима рефинансирања постојећих обавеза, тако и код нових пласмана. Наставак таквог пословања банака, који је у периоду експанзије доводио до потцењивања ризика, у овој фази циклуса имао је за резултат прецењивање ризика и уздржавање од кредитне активности и, последично, погоршање квалитета кредитног портфеља и пораст показатеља ненаплативих кредита у односу на портфељ.

Према подацима банака, на крају децембра 2009. године показатељ учешћа проблематичних кредита у укупно одобреним кредитима у нето износу био је 8,53%, што у односу на крај 2008, када је тај показатељ износио 5,30%, представља пораст од три п.п. У апсолутном износу, нето проблематични кредити су на крају 2009. износили 99 милијарди динара.

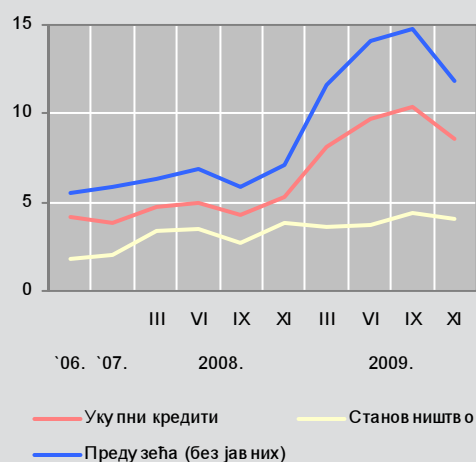
Најбитнији сектор по обиму одобрених кредита, као и по учешћу у укупно проблематичним кредитима – сектор привреде (без јавних предузећа) на крају четвртог тромесечја 2009. године је исказао 11,8% учешћа проблематичних у укупним кредитима. Погоршању корпоративног портфеља банака допринело је неколико основних фактора. Слабљење ликвидности, узроковано неповољном рочном и валутном структуром биланса предузећа, било је додатно изражено након депрецијације домаће валуте започете у октобру 2008. године. Иако валутна структура домаћих пласмана предузећима није неповољна у истој мери као код портфеља становништва (око 70% кредита предузећима је с валутним знаком), мора се имати у виду да је убрзано задуживање реалног сектора у претходним годинама у потпуности било у инострану валути, што је, у условима слабљења домаће валуте, осетно ослабило ликвидност предузећа. Увозно оријентисана и претежно валутно незаштићена предузећа доспела су у ситуацију у којој је било веома тешко наплатити

Графикон 3.9. Ефекат успоравања кредитне активности на удео проблематичних кредита (индекс 2006 = 100)

Извор: Народна банка Србије.

Графикон 3.10. Удео нето проблематичних кредита у укупним кредитима (у %)

Извор: Народна банка Србије.

Графикон 3.11. Нето проблематични кредити предузећа по секторима
(31. 12. 2008 – 31. 12. 2009)

Извор: Народна банка Србије.

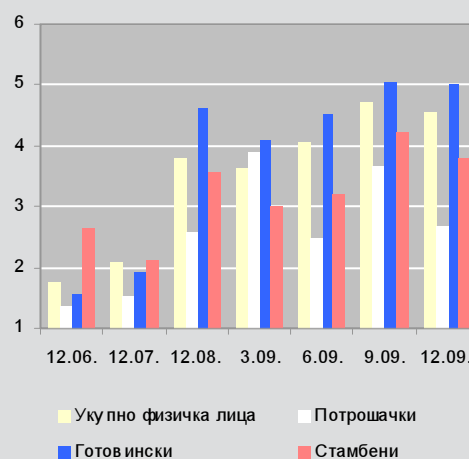
постојећа потраживања, при чему је финансирање текућих обавеза било отежано и пресушивањем дотадашњих извора ликвидности из земље и иностранства. Последишно, могућности предузећа да финансирају своје обавезе према банкама су опале, о чему сведочи и стопа раста учешћа проблематичних кредита у укупним кредитима од октобра 2008. Иако не постоје поуздани подаци о стопи проблематичних тзв. прекограничних кредита предузећа, основано се претпоставља да су повећани, што се такође може одразити на домаћи банкарски сектор, који је за око 30% страних кредита предузећа деловао као гарант.

Посматрано по секторима, чини се да су најтеже последице кад су у питању могућности сервисирања финансијских обавеза претрпели сектори грађевинарства и прерађивачке делатности. То је и очекивано будући да су ти сектори од октобра 2008. године имали највећи пад активности, а и њихова валутна заштићеност је веома ниска. Из истих разлога ти сектори су највише били изложени проблемима с проналажењем нових (позајмљених) средстава. Наиме, банке и страни кредитори су, имајући у виду негативне тенденције у тим секторима од октобра 2008, били много мање спремни да у њих инвестирају. То им је

додатно отежало ликвидност, јер им је или потпуно онемогућено обнављање постојећих обавеза, или је омогућено уз знатно подизање марже. Такав тренд је донекле успорила подршка државе кроз субвенционисани сегмент кредита за ликвидност, као и ублажавање регулаторне политике централне банке у 2009. години кроз олакшице за реструктурирање постојећих обавеза – чији је ефекат јасно видљив почев од краја трећег тромесечја 2009. Отписи потраживања по проблематичним пласманима негативно су се одразили и на профитабилност банкарског сектора током године, с обзиром на то да су расходи по проблематичним кредитима у односу на претходну годину у бруто износу порасли за читавих 37 милијарди динара, односно 10 милијарди уколико се искључи ставка укидање исправки претходног периода.

Портфељ кредита становништву такође је погоршан у 2009, иако знатно мање него код предузећа. Проблематични кредити физичких лица су на крају године чинили 4,08% укупних нето кредита становништву, док су у 2008. износили 3,79%. Портфељ кредита становништву индексиран је претежно евром и швајцарским франком (приближно 80% портфеља), па је слабљење домаће валуте, заједно с негативним, односно стагнационим трендовима у висини номиналне зараде, осетно повећало терет отплате кредита. Посматрано по намени кредита, уочљиво је да је удео проблематичних кредита највише порастао код потрошачких и готовинских кредита, али да и даље постоји доста висока

Графикон 3.12. Нето проблематични кредити становништва по намени
(у %)

Извор: Народна банка Србије.

дисциплина у отплати стамбених кредита, што је повољно са аспекта финансијске стабилности, пошто ти кредити чине највећи део укупног портфеља становништва (48%). Удео проблематичних кредита у укупним кредитима није драстично растао на годишњој основи, али приметна су осетна колебања током године, да би, највише због мера ублажавања Народне банке Србије, та флукуација била стабилизована од краја трећег тромесечја.

Битан фактор успоравања погоршања квалитета потраживања представљале су активности договорене у оквиру „Бечке иницијативе“. Према регулативи усвојеној на почетку посматране године – неки услови за коришћење посебних мера подршке финансијској стабилности били су везани за спремност банака да на један од предвиђених начина олакшају терет отплате квалитетним клијентима који, због ефеката финансијске кризе, наилазе на потешкоће. Наиме, обавезе које је требало да преузму банке односиле су се на омогућавање дужницима да изврше конверзију кредита у страном валути и кредита индексираних девизном клаузулом у динарске, и то без наплате додатних трошкова. Такође, банке које су прихватиле ту иницијативу обавезале су се да ће дужницима омогућити измену услова отплате – продужењем рока отплате за најмање 12 месеци, односно за најмање петину преосталог рока, на начин којим се обезбеђује умањење месечне обавезе или изменом услова отплате – тако да се месечна обавеза дужника умањи за најмање 20%.

Успоравање кредитне активности такође је допринело повећању показатеља удела проблематичних кредита у укупним кредитима.

У претходним издањима овог извештаја више пута је напомињано да показатељ удела проблематичних кредита у укупним није сасвим адекватан показатељ квалитета aktive у временима рапидне експанзије кредитне активности, јер је као бројилац користио стање кредита с рапидним апсолутним годишњим растом. С друге стране, новоодобрени кредити, због кратке кредитне статистике у Србији, најчешће су бивали сврстани у боље категорије класификације ризика, јер проблеми са сервисирањем кредита, по правилу, наступају тек у каснијим фазама отплате.

Слично правило важи и за периоде изразитог успоравања кредитне активности. Због тог успоравања од октобра 2008. године, бројилац је том показатељу знатно успорио растући тренд, па би се могло закључити да је квалитет портфеља нагло погоршан, што није сасвим тачно.

Иако је портфељ осетно погоршан, то погоршање није било толико велико као што би се могло закључити из простог односа проблематичних и укупних кредита. Потребно је заправо посматрати однос апсолутног раста ових кредита, из чега се може закључити да је тренд погоршања портфеља кредита одређене намене или сектора започео пре наступања октобарских поремећаја, те да ефекат тих турбуленција на квалитет портфеља није био истовремен.

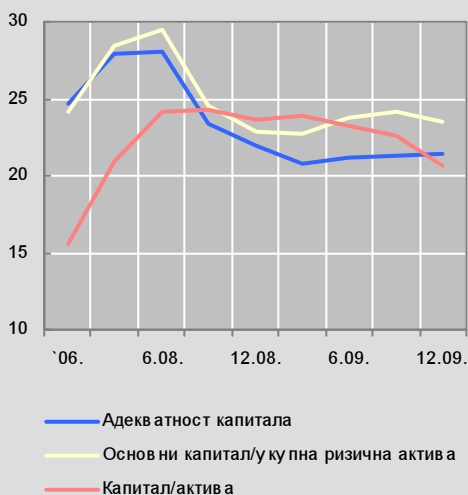
Последњи расположиви подаци из окружења (које је такође пре наступања кризе прошло кроз период рапидног раста кредитне активности) говоре о сличном тренду у већини земаља кад је реч о квалитету портфеља банака. У случају Србије, проблематични кредити су, упркос израженом расту, ипак довољно покривени резервама за процењене губитке, и та покривеност, закључно с децембром 2009. године, износи око 142% бруто проблематичних кредита, односно 168% бруто проблематичних кредита ако се узме у обзир и резерва по ванбилансним ставкама. Имајући у виду наведени показатељ, као и даље веома висок показатељ адекватности капитала – основано се може закључити да кредитни ризик ширих размера не би могао озбиљније да доведе у питање стабилност укупног банкарског сектора, поготово уколико се узме у обзир да од доношења мера супервизије Народне банке Србије у трећем тромесечју 2009. године није дошло до даљег погоршања портфеља на консолидованој основи.

Адекватност и квалитет капитала

Иако је раст капитала од октобра 2008. године прошао кроз фазу успоравања, а раст ризичне active био убрзан, у 2009. години није било знатне промене показатеља адекватности капитала. Децембарски показатељ од 21,4% и даље је готово десет п.п. изнад прописаног минимума. Такозвани стрес-тестови су потврдили да је капитализованост банкарског сектора на завидном нивоу и да је банкарски сектор високо отпоран на екстремне поремећаје којима би могао бити изложен по изузетно песимистичном сценарију.

Капитал банкарског сектора је на крају 2009. године износио 447 милијарди динара, што представља повећање од 6,5% у односу на исти период претходне године. Успоравање раста капиталне базе (као и промене код већине других показатеља) почиње са октобром 2008. године, до када се међугодишња стопа раста кретала у распону од 45 до 60%.

Графикон 3.13. Показатељи адекватности капитала
(у %)

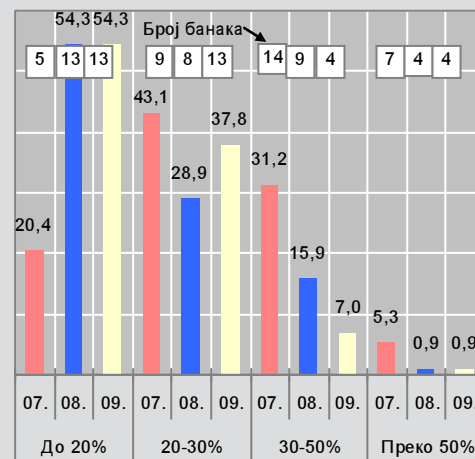

Извор: Народна банка Србије.

Снажна докапитализација банкарског сектора у претходним годинама, спровођена према пруденцијалним регулаторним захтевима Народне банке Србије и као адекватна подршка банкарског система експанзивној кредитној активности, учинила је домаће банке отпорним на потресе из последњег тромесечја 2008. У том смислу, чак ни успоравање раста капитала у 2009. години и пораст проблематичних кредита нису довели у питање солвентност банкарског сектора уз изузетно успорену кредитну активност и пораст проблематичних кредита. Напоменимо да је само од краја 2006. године капитал банкарског сектора удвостручен, при чему је посебно значајно то што је акционарски капитал у том периоду порастао за 85%. Захваљујући томе, капитал и данас чини 20,7% укупне билансне суме банкарског сектора.

Показатељ адекватности капитала је на крају децембра 2009. износио 21,4%, што је представљало уочљив раст овог показатеља у трећем тромесечју узастопно. Ипак, то је у односу на крај 2008. године било мање за 0,6 п.п., пре свега због бржег раста ризичне aktive од раста капитала. Тенденција смањења вредности показатеља адекватности капитала, која се може уочити у већини земаља региона, у Србији је постојала и у 2008. години, али не као последица споријег раста капитала, већ

Графикон 3.14. Адекватност капитала, секторска расподела
(у односу на билансну суму, у %)

Извор: Народна банка Србије.

промене прописа, која је (у јулу 2008) у обрачун овог показатеља не само укључила додатне ризике него и проширила пондере ризика на поједине категорије изложености, пре свега у вези с хипотекама и валутно незаштићеним дужницима. Тај показатељ је ипак и даље висок – готово десет п.п. изнад прописаног минимума у Србији и чак 13 п.п. изнад минимума у већини европских земаља које у потпуности примењују принципе Базела II.

Међутим, док је показатељ адекватности капитала у сектору у целини задржан на високом нивоу, индикативно је да је промењена његова концентрација у оквиру сектора. Наиме, овај показатељ је код појединих банака знатније смањен; крајем 2009. године банке су с показатељем адекватности капитала изнад 20% управљале мање од половином укупне билансне суме банкарског сектора, док су на крају 2007. управљале са чак 80% укупне имовине.

Упркос високом показатељу адекватности капитала, било је изузетно значајно праћење овог показатеља и проактивни приступ капитализованости банака. Тако су у току 2009. године у више наврата спроведени стрес-тестови по методологији коју је подржао ММФ и на које су се банке обавезале учешћем у преговорима у оквиру „Бечке иницијативе“. Стрес-тестови су прихваћени као инструмент који ће бити у

редовној употреби, а чији ће резултати на консолидованој основи бити доступни јавности и у наредном периоду. Спроведени стрес-тестови с подацима за март 2009. године показали су да је банкарски сектор Србије добро капитализован, те да нема потребе за превентивним докапитализацијама. Тестови су показали да у условима изузетно песимистичког сценарија развоја макроекономских догађаја, који би негативно утицали на пословање банака, консолидовани показатељ адекватности (16 највећих банака) капитала не би пао испод 16% кроз период од две године, што је и даље знатно изнад прописаног минимума (12%). Методолошки исти тест је поновљен и с подацима за септембар, с ревидираним макроекономским сценаријем (овога пута за 24 банке). Нови резултати су потврдили висок степен отпорности банкарског сектора на макроекономске притиске, тј. да композитна адекватност капитала ни у ком случају не би пала испод 15,5%.

Током године удео капитала у укупној билансној активи је константно износио око 23%, а на крају године 20,7%.

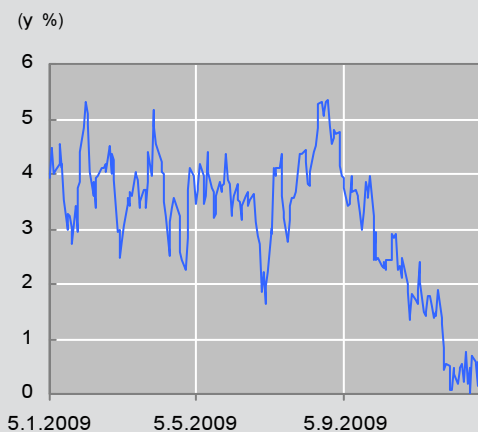
Банке су и у 2009. години показале своју посвећеност јачању капиталне базе кроз увећање капитала од 6,5%, превасходно захваљујући задржавању добити у капиталу из претходног периода.

Тржишни ризик

Банке у Србији карактерише ниска изложеност тржишту капитала, па је девизни ризик и даље основни елемент тржишног ризика. Закључно с децембром 2009. године, банкарски сектор је задржао низак показатељ нето девизног ризика³ од 3,6%, што је знатно мање од 14,8% из 2007. године, односно од 8% из 2008. Истовремено, нето показатељ девизног ризика је на крају године пао на најнижу вредност током 2009, пре свега због преузимања кратких позиција у евр и долару.

Посматрано од јула 2008. године (тј. од увођења новог начина обрачуна показатеља девизног ризика), банкарски сектор карактерише нето дуга отворена девизна позиција. У доминантно присутним валутама (евро, швајцарски франак ...), осим америчког долара

Графикон 3.15. Показатељи нето девизног ризика банкарског сектора (1.1 – 31.12. 2009)

Извор: Народна банка Србије.

(врло кратак временски период) и валута у категорији остало (такође у краћем временском периоду), банкарски сектор у континуитету има нето дугу позицију. До промене у управљању девизним ризиком дошло је у последњем тромесечју 2009. године, најпре у октобру, од када банкарски сектор на консолидованој основи преузима континуирано кратку отворену позицију у долару, да би од децембра имао исту позицију и у еврима.

У последњих неколико година банке су своју укупну отворену девизну позицију држале на стабилном нивоу, захваљујући пре свега операцијама с матичним институцијама у иностранству. Наиме, поред простог задуживања у страној валути код матица, банке су, да би заштитиле (*hedging*) билансну валутну позицију, са својим матицама закључивале девизне своп трансакције – истовремено уговарање спот (садашњи датум, дан започињања трансакције) куповине/продаје девиза за динаре и терминске (датум у будућности, дан завршетка трансакције) продаје/куповине тих девиза за динаре по терминском курсу, при чему је термински део такве трансакције ванбилансна ставка. На тај начин је отворену девизну позицију, као и показатељ девизног ризика, било

³ Укупна ризична девизна позиција банке (збир дугих и кратких отворених нето девизних позиција по одређеним валутама и племенитим металима) у односу на капитал банке.

могуће држати на ниском нивоу. Такву заштиту је додатно олакшало увођење понуде свој трансакција Народне банке Србије као једног од кључних елемената „Бечког споразума“ с банкама.

Тај инструмент валутне заштите има посебан значај у околностима глобалног смањења ликвидности, најпре зато што је постало много теже доћи до дугорочних девизних средстава у иностранству, а потом и јер су на свој тржиштима смањени како ликвидност, тако и лимити изложености.

Репутациони ризик

Почев од септембра 2008. године и званичног почетка рапидног преливања кризе с развијених тржишта у Европи на Србију и на регион југоисточне Европе, било је очигледно, пре свега у Србији, да репутација матица банака које послују код нас игра једну од пресудних улога у формирању поверења у стабилност банкарског сектора. Најпре банкрот једног броја банака у свету, али и неизвесност у вези са аустријским банкама (у том тренутку пре свега банком *Hypo Alpe Adria*), које представљају системски значајне банке у Србији, нарушили су поверење у банке. То поверење је, међутим, захваљујући правовременим мерама државних институција враћено и већ у 2009. потврђено видљивим знацима опоравка.

На сличан начин се, због бројних написа аналитичара, може довести у питање и репутација грчких банака у вези са фискалним проблемима у Грчкој. Наиме, огроман фискални дефицит финансиран пре свега из

иностранних кредита Европске уније и ММФ-а могао би да изазове троструки негативни утицај на банкарски сектор у тој земљи. Примарни утицај се може очекивати по основу смањења државне потрошње, као и плата и зарада становништва, кроз смањење агрегатне тражње и успоравање привредног раста. То би утицао на погоршање квалитета портфеља банака и, последично, на повећање расхода и евентуалних губитака. Секундарни утицај, који би тај ефекат појачао, могао би наступити због смањења депозитног потенцијала и успоравања кредитне активности, што би се одразило на погоршање портфеља. Терцијарни ефекат представљала би директна (знатна) изложеност банака државним обвезницама Грчке, које су у протеклом периоду, због снижења међународног рејтинга државе, много изгубиле на вредности.

Међутим, негативни утицаји се нису ниједног тренутка негативно одразили на пословање банака у Србији с капиталом који потиче из Грчке.

У Србији послују четири банке у власништву грчких банака, које на нашем банкарском тржишту имају учешће од око 16%. Те банке су високо солвентне, с укупном адекватношћу капитала од 22,99%, и високо ликвидне, с показатељем ликвидности од 1,98. Такође, оне не само да нису успориле своју кредитну активност од преливања глобалне кризе нити од тзв. грчке кризе, него су је и повећале (за приближно 8,2%). Поред тога, ове четири банке нису зависне од својих матица, тј. изложеност њихових матица кроз тзв. прекограничне кредите и кредитне линије према банкама у Србији (и обрнуто) безначајна је у односу на обим пословања тих банака.

Табела 3.3. Српске банке са матицама у Грчкој на дан 31. 12. 2009.
(у милиона динара)

Банке у Србији с матицама у Грчкој	Билансна сума	Билансна сума групације	Удео српских банака у групацији	Банкарски сектор Србије	Удео у банкарском сектору	Рачуноводствени капитал	Кумулативни показатељи	
							Коефицијент ликвидности	Адекватност капитала
Alpha bank Srbija	73.650	6.673.481	1,10%		3,41%	12.057		
Eurobank EFG	146.840	8.080.453	1,82%		6,80%	38.448		
Piraeus bank	44.923	5.204.844	0,86%	2.160.411	2,08%	10.836	1,98	22,99
Vojvođanska banka - NBG	87.113	10.873.215	0,80%		4,03%	22.342		
Укупно	352.526				16,32%	83.683		

Извор: Народна банка Србије, објављени финансијски извештаји банака за 2009. годину.

Такође, будући да огромни пакети државне помоћи код матица знатног дела српских банака пореклом из земаља Европске уније у кратком року истичу, поставља се питање колико је извесно да ће ти примарни извори ликвидности бити обновљени и до ког периода. У таквој ситуацији, један од логичних корака је консолидација великих међународних банкарских система на нивоу група, те смањење активности на тржиштима која „не додају вредност“ на консолидованој основи.

С обзиром на међународну позицију Србије, ризик од додатних негативних последица је минималан из два основна разлога: 1) изложеност банкарских група из Европе у Србији на консолидованој основи није материјално значајна (за разлику од већих земаља југоисточне Европе, као што су Румунија и Украјина) и 2) банке пореклом из Европе у Србији и у условима кризе послују профитабилно.

Евентуално повлачење неке банке с тржишта значи да банка планира да, када се за то стекну услови, своју банку прода неком другом власнику, који ће наставити с пословањем. То на постојеће клијенте те банке неће ни на који начин утицати – депоненти ће и даље располагати својим средствима као и пре промене по већ уговореним условима, а дужници ће бити у обавези да наставе са сервисирањем својих обавеза.

Нови власник, пре обављања трансакције, треба такође да за то добије сагласност Народне банке Србије, која ће при том посебно оценити пословну репутацију потенцијалног купца.

Свакако, не треба заборавити ни следеће: све банке у Србији послују као посебна правна лица с капиталом који се не може повлачити докле год правно лице послује, већ се искључиво може продати неком другом власнику, који тиме преузима све постојеће обавезе претходног.

У октобру 2009. године је, након годину дана, окончана процедура принудне управе у Металс банци а.д. Нови Сад. Након стабилизације банке и успостављања регуларног функционисања, принудна управа је успела да пронађе адекватног понуђача за докапитализацију – чиме је Извршно веће АП Војводине са 61,87% акционарског капитала постало већински власник. Спровођењем докапитализације и именовањем новог извршног одбора, Металс банка је

стекла све услове за наставак несметаног функционисања уз промену званичног назива у Развојна банка Војводине а.д. Нови Сад.

Профитабилност

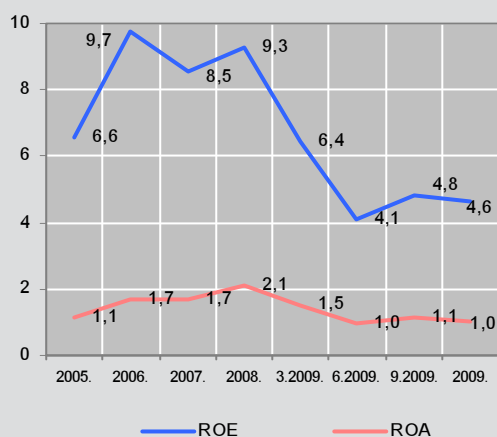
Банкарски сектор у Србији је у 2009. години био профитабилан. Његов номинални добитак пре опорезивања износио је 20 милијарди динара. С губитком је пословало 13 банака од укупно њих 34.

Банкарски сектор своју профитабилност током 2009. године у великој мери дугује основним банкарским делатностима. Иако је у овом периоду кредитна активност била успорена, распони маржи и поступност тог успоравања омогућили су реализацију добити из кредитно-депозитних послова. Укупни приходи од камата остварени током године – 169 милијарди динара – већи су за 70% него само две године раније. С друге стране, приходи од накнада и провизија су расли знатно спорије, па су на крају године (42 милијарде динара) били свега две милијарде динара већи него у претходној години.

Профитабилности су свакако доприносиле и камате по пласманима у благајничке и трезорске записе. Знатно смањење стања репо хартија од вредности у четвртог тромесечју 2008. године негативно се одразило на профитабилност, јер су банке тим повлачењем део каматоносних средстава преусмериле ка побољшању девизне ликвидности. Почетком другог тромесечја 2009. године стање портфеља хартија од вредности централне банке и Републике Србије почело је да се обнавља, па су банке у овој врсти улагања нашле замену за део прихода који је угрожен успоравањем кредитне активности. Истовремено, Народна банка Србије је током 2009. године снизила референтну каматну стопу на репо хартије од вредности са 17,75% на 9,5%, што је у великој мери умањило профитабилност ове врсте улагања.

Депрецијација динара није имала негативне ефекте на финансијски резултат банкарског сектора. Наиме, иако је током 2009. забележен нето расход од курсних разлика, и то од 40 милијарди динара, промена вредности имовине и обавеза имала је позитиван резултат (55,5 милијарди динара). Укупан ефекат осцилација курса домаће валуте на крају године био је

Графикон 3.16. ROA и ROE банкарског сектора*
(у %)

* ROE (Return on equity) – принос на капитал
ROA (Return on assets) – принос на средств а

Изв ор: Народна банка Србије.

позитиван – износио је 15,5 милијарди динара. Ефекти погоршања квалитета портфеља на биланс успеха банака били су видљиви већ половином године, јер су расходи од индиректних отписа пласмана и резервисања повећани у односу на претходну годину за 37 милијарди динара. Посматрано у нето износи

– расход по исправкама вредности потраживања минус укидање исправки претходног периода даје ефекат за десет милијарди динара већи него у претходној години. Иако такви ефекти нису могли у већој мери да угрозе укупан финансијски резултат банкарског сектора, може се очекивати да евентуално додатно погоршање портфеља, уз успорену кредитну активност у наредном периоду, осетније утиче на профитабилност банака у Србији.

Показатељ приноса на капитал (ROE) у децембру је износио 4,6%, што представља погоршање у односу на крај 2008. године (9,28%). Упркос високом уделу капитала у укупној билансној суми, принос на активу (ROA) такође је смањен у односу на крај претходне године и у децембру је износио 1,0%. Компаративном анализом закључује се да банке из Србије и даље остварују највећу стопу ефикасности у управљању својом активом у поређењу са земљама у региону и заузимају изузетно високо место мерено приносом на капитал. Та чињеница је од велике важности с обзиром на јачање ризика од консолидације великих међународних банкарских група које послују у региону.

Оперативна ефикасност банкарског сектора и даље је задовољавајућа, будући да су нето приходи од камата (почев од марта 2008. године) довољни за потпуно покриће оперативних расхода – за четврто тромесечје 2009. године показатељ је био на нивоу од 1,1х.

Табела 3.4. Показатељи профитабилности банкарског сектора
(у %)

	2006.	2007.	2008.	2009.
Бруто приход/ билансна актива	39,5	42,3	60,2	36,8
Нето приходи од камата/ билансна актива	4,1	4,0	5,4	4,7
Оперативни расходи/ билансна актива	5,2	4,5	4,9	4,3
Оперативни расходи/нето приход од камата и накнада	86,3	79,1	69,5	71,1
Финансијски резултат (у милијардама динара)	16,5	23,3	34,7	20,0

Извор: Народна банка Србије.

2. Небанкарски финансијски сектор

Тржиште осигурања

Знатно успоравање раста премије осигурања у 2009. години био је очекивани ефекат кризе и кад је реч о привреди и кад је реч о физичким лицима. Међутим, истовремено повећање премије животног осигурања представља позитиван сигнал развоја сектора осигурања у Србији.

Смањење премије осигурања, тј. уплата осигурања, једна је од примарних реакција корисника услуга осигурања у периодима кризе – поготово у сегменту неживотног осигурања.

Узрок успоравања раста тржишта осигурања био је како смањење обима новозакључених уговора, тако и проблеми с наплатом премија постојећих уговора, који се односе углавном на имовину и возила – каско осигурање (које као додатни негативан утицај има и прелазак тржишта лизинга из оквира финансијског лизинга у оперативни, који не подлеже супервизији и нема једнако строгу уговорну обавезу ове врсте осигурања).

Као што је већ познато, осигуравајућа друштва у Србији нису знатније инвестирала у хартије од вредности у преткризном периоду, тако да је губитак

њихове вредности, као један од најизраженијих ефеката кризе, заобишао сектор осигурања. Захваљујући таквом пословању, које се може пре свега приписати неразвијености тржишта капитала у Србији, осигуравајуће куће нису претрпеле велике негативне утицаје у пословању, изузев што је смањен обим пословне активности, односно повећања трошкова с циљем очувања жељеног обима.

Мере које је Народна банка Србије током 2009. године спроводила како би очувала финансијску стабилност односиле су се на сектор осигурања како директно, тако и индиректно. Повећани су лимити улагања техничких резерви у депозите банака (са 30 и 35% на 35 и 40% за животно и неживотно осигурање респективно) и прописано је ублажавање критеријума за улагање у власничке хартије од вредности (ван листинга А Београдске берзе). Додатно, мере на стабилизацији привреде и банкарског система Србије знатно су утицале и на сектор осигурања, као неизбежну карику у овом ланцу.

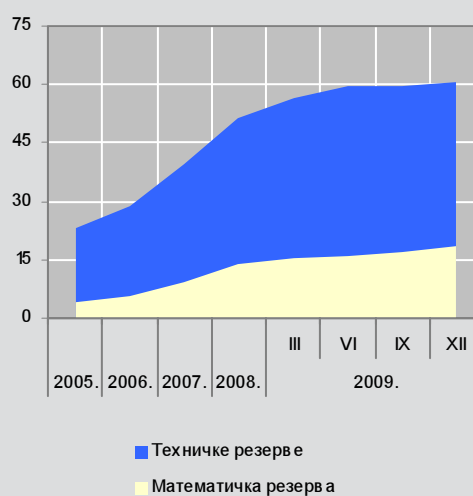
Иако је стање у сектору осигурања и даље изузетно стабилно, као главни ризик остаје стопа неразвијености – не толико по сам сектор колико по финансијски сектор у целини, пошто осигуравајуће куће, традиционално, треба да буду један од главних извора финансирања тржишта капитала (и у смислу власничких и дужничких хартија од вредности).

Графикон 3.17. Кретање премије животног и неживотног осигурања

Извор: Народна банка Србије.

Графикон 3.18. Кретање техничких резерви осигурања (у млрд динара)

Извор: Народна банка Србије.

Табела 3.5. Показатељи пословања сектора осигурања

	2007.	2008.	III 09.	VI 09.	IX 09.	XII 09.
Укупна премија осигурања	44.780	51.187	13.739	28.508	40.910	53.535
Премија животног осигурања	4.940	6.347	1.764	3.732	5.513	7.881
Удео у укупном осигурању	11,0%	12,4%	12,8%	13,1%	13,5%	14,7%
Премија неживотног осигурања	39.841	45.840	11.975	24.776	35.397	45.653
Удео у укупном осигурању	89,0%	89,6%	87,2%	86,9%	86,5%	85,3%
Премија осигурања по глави становника* (RSD)	6.066	6.964	7.507	7.788	7.451	7.313
Премија животног осигурања по глави становника* (RSD)	669	864	964	1.020	1.004	1.077
Премија осигурања у БДП-у*	1,95%	1,88%	1,99%	2,05%	1,93%	1,88%
Техничке резерве	39.529	51.494	56.403	59.659	59.453	60.544
Математичка резерва	9.172	13.711	15.401	16.093	16.801	18.670
Капитал друштава за осигурање	24.671	25.324	25.074	26.232	27.862	29.163
Билансна сума друштава за осигурање	70.624	84.807	91.268	96.678	98.620	99.227

* Обрачунато на годишњем нивоу.

Извор: Народна банка Србије.

Основна два корака која су учињена у правцу развоја тржишта јесу напори на развоју тржишта дужничких хартија од вредности (пре свега државе) и почетак разговора у вези с пројектом Светске банке установљавања осигурања од природних непогода.

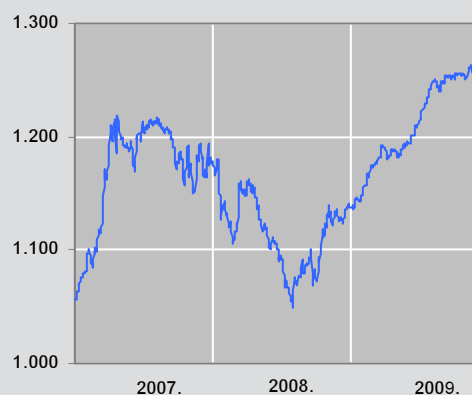
Пројекат Светске банке предвиђа да се, на принципу јавно-приватног власништва, формира регионални ресурс који би, кроз услуге реосигурања, створио могућност за развој осигурања од природних непогода међу осигуравачима у региону југоисточне Европе. Уколико би се пројекат реализовао, привреда и становништво Србије би се, посредством домаћих осигуравајућих друштава, могли под повољним условима осигурати од све присутнијег ризика од природних непогода – што би било од изузетне важности за поједине друштвене сегменте (пре свега пољопривреду) који у последњим годинама све учесталије трпе последице суша и поплава. Додатно, развој ове врсте услуга би знатно смањио трошкове буџета државе на санацији последица природних непогода.

За трговину трезорским записима Републике Србије омогућено је формирање секундарног тржишта, где се очекује да, поред банака које су доминантни купци примарне емисије ових хартија, значајну улогу заузму и осигуравајућа друштва.

Тржиште добровољних пензијских фондова

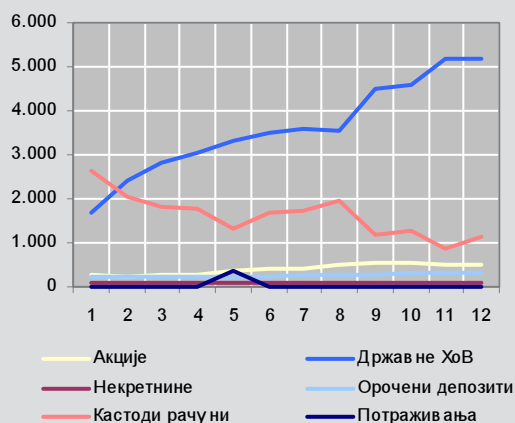
Повлачење имовине пензијских фондова од другог полугодишта 2008. из активности улагања у акције на Београдској берзи, које је настављено и током 2009. године, и прелазак у традиционално мање ризичне инвестиције допринели су благом опоравку индекса тржишта пензијских фондова – FONDEX-а. Почевши

Графикон 3.19. Кретање индекса FONDEX у периоду 2007 – 2009.

Извор: Народна банка Србије.

Графикон 3.20. Структура нето имовине фондова у 2009. (у млн динара)

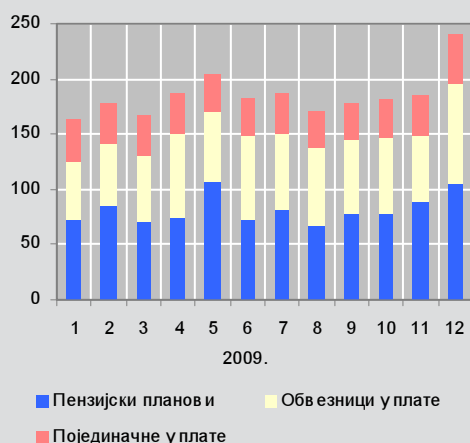
Извор: Народна банка Србије.

од трећег тромесечја, вредност FONDEX-а је била поново на нивоу од пре периода избијања кризе (при сагледавању овог тржишта почетак кризног периода представља треће тромесечје 2007, тј. почетак рапидног пада вредности акција на Београдској берзи) и од августа је, с релативно константним растом, индекс бележио померање историјског максимума.

Почетак године је карактерисало знатно повлачење имовине добровољних пензијских фондова са тржишта капитала, тј. из акција. Оно је, заједно с постепеним опадањем нивоа средстава на кастоди рачунима, током године већином ишло у корист државних хартија од вредности, које као инвестиције носе најмањи степен ризичности и које традиционално представљају примарни избор дугорочних инвестиција, које би требало да доминирају превасходно код добровољних пензијских фондова и животног осигурања. Очекивани прелазак био је условљен формирањем и развојем тржишта капитала. Сходно таквим променама у структури улагања, током 2009. године је дошло и до повећања динарског удела у укупној нето имовини са 63,7% на 69,7%, што говори да је 80% повећања нето имовине фондова усмерено на динарска улагања.

Код структуре уплате доприноса, као и просечне уплате по кориснику, нису забележене знатније промене. Као и код тржишта осигурања, таква стагнација у кризном и посткризном периоду је била

Графикон 3.21. Структура уплате доприноса (у млн динара)

Извор: Народна банка Србије.

очекивана, тј. просечна уплата од 3.276 динара (у 2009. години) још је на граници износа стимулисаног пореским ослобађањима.

Управо стагнација развоја тржишта добровољних пензијских фондова у тренутним тржишним условима (пре свега гледано по обиму пословања) могла би да наметне потребу за консолидацијом, тј. спајањем друштава за управљање добровољним пензијским фондовима у предстојећем периоду.

Тржиште финансијског лизинга

Тржиште давалаца услуга финансијског лизинга у 2009. години је започело с реалним, а од другог тромесечја и с номиналним падом активности. Истовремено, очигледан је константан пад задужености компанија за пружање услуга финансијског лизинга према иностранству – која представља доминантан извор финансирања овог сектора.

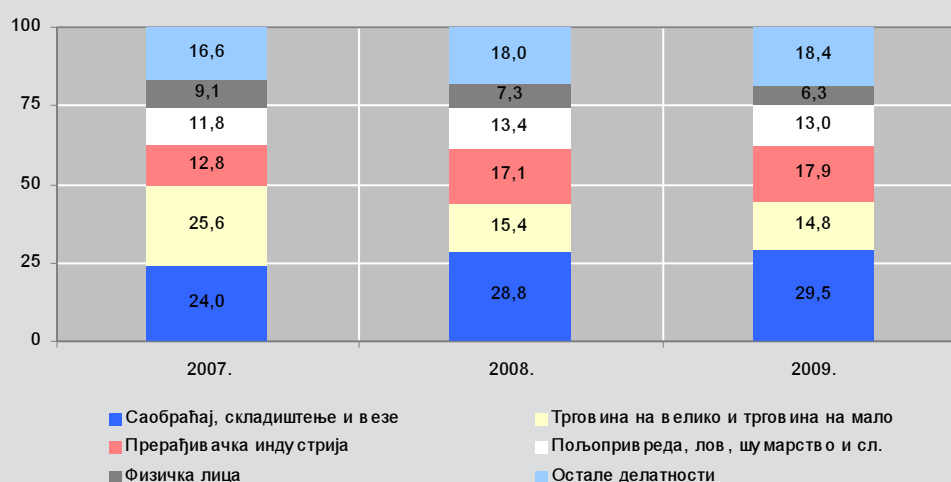
Као што је већ навођено у ранијим издањима овог извештаја, највеће смањење активности примећује се код сектора физичких лица, чије је укупно задужење по основу финансијског лизинга на годишњем нивоу опало за 24,7%. Тај тренд је започет након што је установљен сектор тзв. рентних компанија, тј. компанија за пружање услуга оперативног лизинга, који је у периоду рестриктивне политике Народне

Табела 3.6. Показатељи пословања сектора финансијског лизинга
(у хиљадама динара)

	2007.	2008.	III 09.	VI 09.	IX. 09.	XII 09.
Укупна актива	95.265	122.551	126.138	120.271	116.382	111.314
Пласмани по основу финансијског лизинга	66.861	95.688	96.875	90.311	85.400	83.549
Обавезе по основу кредита	74.211	100.317	114.544	111.598	109.751	107.102
Задужење у иностранству	69.287	94.231	107.572	105.199	103.679	101.202
Кредити домаћих банака	4.923	6.086	6.972	6.399	6.072	5.900
Принос на просечну активу (ROA)	1,8%	0,4%	3,0%	1,9%	1,5%	1,8%
Принос на просечан капитал (ROE)	30,6%	7,9%	51,8%	31,3%	23,9%	27,1%
Нето каматна маржа (NIM)	4,3%	3,1%	4,8%	5,4%	4,9%	5,8%
Број уговора	64.887	65.100	63.549	62.587	60.352	58.479

Извор: Народна банка Србије.

Графикон 3.22. Структура корисника финансијског лизинга
(у %)

Извор: Народна банка Србије.

банке Србије нудио корисницима олакшавајућу варијанту – изузимање задужења из кредитног бироа, тј. из обрачуна укупне задужености. Наиме, оперативни лизинг пружа могућност мањег износа месечног задужења али по доста неповољнијим условима у односу на финансијски лизинг.

Сви привредни сектори су на годишњем нивоу исказали пад активности. Међутим, он је био драстичан код сектора који су у претходном периоду представљали кључне носиоце раста – саобраћаја, трговине и пољопривреде.

IV. Финансијска стабилност

Народна банка Србије је у току 2009. године спровела низ мера с циљем очувања финансијске стабилности, које су у погледу пруденцијалне супервизије система имале како реактиван, тако и проактиван карактер. Код значајног дела активности ефекти су били јасно мерљиви и видљиви већ током године.

Криза настала на развијеним тржиштима, која се у последњем тромесечју 2008. године прелила у Србију, утицала је на погоршање готово свих макроекономских показатеља у земљи.

Међутим, мере које је доносила Народна банка Србије, уз субвенције државе, спречиле су слом

Табела 4.1. Кретања основних макроекономских показатеља

	2006.	2007.	2008.	2009.
БДП	5,2	6,9	5,5	-3
Дефицит текућег рачуна*	-13,4	-15,6	-18,1	-5,7
Депрецијација	-7,6	0,3	11,8	8,2
Стопа незапослености	21,6	18,8	14,4	16,9

* У % БДП-а.

Извор: Народна банка Србије.

кредитне активности – и она је, штавише, током 2009. године повећана и у реалном износу.

Банке у Србији су високо капитализоване и ликвидне, са адекватним резервисањем, и тиме изузетно отпорне на негативне утицаје који би евентуално могли настати у случају остварења песимистичких макроекономских сценарија. Чак и веома висок раст проблематичних кредита не би могао банке да доведе у стање поткапитализованости и потребе за превентивним интервенцијама. То је потврђено и стрес-тестовима – FSSP, FSAP, као и регионалним стрес-тестовима ММФ-а.

1. Програм подршке финансијском сектору (*Financial sector support programme, FSSP*) – „Бечка иницијатива“

У Бечу је 27. марта 2009. године, под окриљем ММФ-а, одржан координациони састанак с банкарским групама које имају супсидијаре у Србији (који чине око 60% билансне суме домаћег банкарског сектора), на коме су се банкарске групе обавезале да ниво пласмана правним лицима у Србији у наредне две године одрже најмање на нивоу из децембра 2008. године. Такође, обавезале су се да солвентност и ликвидност својих супсидијара одрже изнад прописаног минимума, као и да размотре могућност превентивне докапитализације у случају да резултати стрес-тестова које буде спровела Народна банка Србије укажу на такву потребу.

С тим у вези, Народна банка Србије је припремила Програм подршке финансијској стабилности земље. Он је обухватао обезбеђивање континуираног приступа банака динарским и девизним изворима ликвидности, превентивно деловање (ради очувања квалитета aktive банака) обезбеђивањем оквира за подстицање кредитне активности, кроз измену услова отплате кредита клијентима банака, и ублажавање критеријума за класификацију aktive банака при реструктурирању и рефинансирању кредита. Те мере су утицале и на стање у реалном сектору и смањење одлива девизних средстава, а тиме и на стабилизацију девизног тржишта.

Програм је био доступан свим банкама у Србији, а заснивао се на добровољном преузимању (и испуњавању) наведених обавеза банака и њихових власника и, с друге стране, приступу мерама подршке, и то: динарским кредитима с роком доспећа до годину дана, девизним своп трансакцијама, олакшицама у валутној структури издвајања девизне обавезне резерве, као и ублаженим условима за класификацију

пласмана банке. У Програму учествује 27 банака (од укупно њих 34), које чине 90% банкарског сектора.

Захваљујући подршци која је пружена банкама у превазилажењу последица кризе, обезбеђивању солидне позиције ликвидности и управљању повећаним кредитним и девизним ризиком, у Србији је одржана финансијска стабилност. Извршени стрес-тестови за 31 банку показали су да је банкарски сектор отпоран и на спољне и на унутрашње потресе чија је вероватноћа дешавања веома мала, те да не постоји потреба за ванредним, превентивним докапитализацијама. Висока стабилност и отпорност банкарског сектора потврђена је и у заједничкој мисији ММФ-а и Светске банке (FSAP) која је реализована у октобру 2009. године и чији извештај је објављен на сајту ММФ-а.

Програм се током 2009. године показао као изузетно успешан, с обзиром на то да је крајем године дошло чак до благог раста изложености банака потписница споразума. Почевши од договореног нивоа (31. децембра 2008. од 8,72 милијарди евра), на крају 2009. године укупна изложеност потписница споразума износила је 8,76 милијарди евра. Такође, током године укупан износ изложености је у дужем периоду износио и преко девет милијарди евра.

Будући да је таква ситуација представљала доказ да нису постојали притисци на банкарски сектор Србије који би могли довести до евентуалног смањења изложености, тј. одлива средстава банака са седиштима изван Србије, ратификација овог споразума с почетка 2010. године предвидела је за текућу, 2010. годину смањење уговореног нивоа изложености за 20% – што ни у току првог тромесечја није резултирало смањењем.

2. Стрес-тестови

У оквиру „Бечке иницијативе“, у сарадњи с ММФ-ом, израђена је методологија стрес-тестова који би благовремено указали на евентуалне слабости и потребу за превентивним докапитализацијама под претпостављеним изузетно песимистичким макроекономским сценаријима. Стрес-тестови су развијени кроз три основне фазе током 2009. године: 1) дефинисање и развој модела уз договор с представницима ММФ-а и банкарског сектора Србије; 2) дијагностичка испитивања свих банака – свеобухватна анализа пословања банака и 3) дефинисање макроекономских претпоставки песимистичког сценарија – у сарадњи с ММФ-ом. Све

Табела 4.2. Резултати стрес-тестова у 2009. и 2010.

Подаци закључно са 31. 3. 2009. (31 банка, 98% банкарског сектора)			
	Почетно стање	2009.	2010.
Консолидована адекватност капитала банкарског сектора	20,79%	19,94%	18,19%
Удео проблематичних кредита у укупним (брuto)		+8,2 п.п.	+5,7 п.п.
Подаци закључно са 30. 9. 2010. (банкарски сектор у целини)			
	Почетно стање	2010.	2011.
Консолидована адекватност капитала банкарског сектора	21,31%	16,87%	16,25%
Удео проблематичних кредита у укупним (брuto)		+15,4 п.п.	+5,7 п.п.
Подаци закључно са 31. 3. 2010. (банкарски сектор у целини)			
	Почетно стање	2010.	2011.
Консолидована адекватност капитала банкарског сектора	21,53%	18,60%	16,83%
Удео проблематичних кредита у укупним (брuto)		+11,2 п.п.	+7,2 п.п.

Извор: Народна банка Србије.

досадашње итерације тестова које су спроведене (с подацима за 31. март 2009, 30. септембар 2009. и 31. март 2010. године) показале су да је банкарски сектор Србије изузетно отпоран на спољне „шокове“ с обзиром на пре свега високу превентивну капитализованост, захваљујући пруденцијалним рестриктивним мерама Народне банке Србије у периоду кредитне експанзије 2004–2008. године.

Иако су се додатним тестирањем резултати погоршавали, банкарски сектор у Србији је показао велику отпорност будући да је број потенцијално проблематичних банака веома мали, тј. да њихово тржишно учешће није од системског значаја. Истовремено, значајно је нагласити да је остварење претпоставки песимистичког сценарија готово немогуће, тако да тренутна макроекономска кретања не могу банкарски сектор да изложи ни приближно снажним поремећајима као што су они на којима се заснивају стрес-тестови.

Почев од септембра 2009. године, Народна банка Србије је тај модел усвојила као стални инструмент супервизије, који ће бити редовно допуњаван и даван на увид јавности. У истом периоду у Народној банци Србије је заокружен цео концепт тестирања, с обзиром на то да је успостављена и методологија макроекономских пројекција.

3. Привремене мере подршке финансијској стабилности Србије

Привремене мере подршке финансијској стабилности које је донела Народна банка Србије имале су за циљ уважавање негативних ефеката остварења системског ризика, па су одредбе тих мера пре свега усмерене на изузимање законом предвиђених последица по банке уколико је до прекорачења оквира регулативе дошло искључиво под утицајем тих последица (превасходно се односи на депрецијацију динара, имајући у виду високу стопу индексираности домаћег портфеља банака). Поред тога, основне измене у оквиру ових мера јесу повећање дозвољене нето отворене девизне позиције са 10% на 20%, као и укључивање износа субординираних обавеза изнад 75% основног капитала банке у одбитне ставке допунског капитала I, с циљем стимулисања кредитног задужења код матица. То би допринело јачању финансијске позиције банака, као и побољшању платнобилансних позиција Србије (и утицаја на јачање, односно стабилизацију курса динара).

Истовремено, компаније за давање услуга финансијског лизинга су ослобођене обавезе резервисања по основу иностраних задужења изнад нивоа на дан 30. септембра 2008. године, а осигуравајућим друштвима је омогућено улагање техничких резерви у акције ван листинга А Београдске берзе.

У суштини, привремене мере подршке финансијској стабилности су укинуле већину ограничења која су донета у претходном периоду с циљем ограничавања раста кредитне активности у Србији у условима кредитне експанзије.

4. Посебне мере подршке финансијској стабилности Србије

Посебне мере подршке које је донела Народна банка Србије ослањају се директно на „Бечку иницијативу“, а обухватају: 1) обезбеђивање додатног ликвидносног канала Народне банке који омогућава банкама динарске кредите рочности до годину дана; 2) омогућавање уговарања динарско-девизних своп трансакција с Народном банком и 3) омогућавање издавања девизне обавезне резерве код Народне банке у динарима. Важно је напоменути да су те мере имале пре свега превентивни карактер. Ти канали ликвидности нису коришћени током 2009. године пошто су банке имале изузетно високу стопу ликвидне aktive – преко 30% укупне aktive, тако да криза која се прелила у Србију ниједног тренутка није доводила у питање ликвидност банкарског сектора. Почетком 2010. године приметни су први случајеви коришћења своп трансакција с Народном банком Србије, али је њихов обим и даље занемарљив у односу на укупан обим активности банкарског сектора Србије.

5. Мере ублажавања монетарне политике

Народна банка Србије је, поред увођења новина у регулативи, својим основним инструментом такође активно ублажавала монетарну политику. Наиме, референтна каматна стопа, која је почетком 2009. године износила 17,75%, постепено је снижавана до нивоа од 9,5% на крају године. Тај тренд је настављен и током првог тромесечја 2010. и биће настављен с циљем подстицања привредног раста уколико и даље

не буде већих инфлаторних притисака који могу довести у питање остварење примарног циља Народне банке Србије.

6. Ублажавање регулативе

Народна банка Србије је, као што је већ поменуто, у више наврата доносила прописе с циљем ублажавања регулаторних критеријума имајући у виду општу економску ситуацију на тржишту Србије. Наиме, Народна банка Србије је кризу дочекала с већим бројем мера које су ограничавале експанзивно пословање банака, с обзиром на забрињавајуће стопе раста кредитне активности и билансне активе у претходном периоду. Пошто је таква, „конзервативна“ политика Народне банке Србије имала за резултат стварање снажних капиталних амортизера (*buffer*), ситуација је дозвољавала осетан степен ублажавања како монетарне политике, тако и регулативе. Поред знатног смањења референтне каматне стопе, вероватно најзначајнију меру представљало је ублажавање критеријума класификације активе банака, што је омогућило олакшице у измирењу дуговања становништву и привреди током кризног периода, без већих последица на квалитет активе банкарског сектора.

7. Мисија FSAP Међународног монетарног фонда и Светске банке

Влада Републике Србије, Народна банка Србије и друге државне институције су, почев од септембра 2008. године, пружиле подршку ММФ-у и Светској банци да изврше свеобухватну анализу финансијског сектора Србије – кроз програм познат као FSAP (*Financial sector assessment program*). Поред тога што је тај програм обезбедио независну експертску оцену стања финансијског сектора, као и препоруке о унапређењу система, изречена позитивна оцена поменутих институција била је од изузетне важности за Србију у тренутку када је регион југоисточне Европе издвојен као један од најризичнијих. Последњу такву анализу Србија је спровела 2005. године и од тада је уочен значајан напредак у већини

области обухваћених анализом FSAP. Уз то, компаративне анализе по међународно прихваћеним стандардима потврдиле су још једном изузетно висок степен отпорности финансијског система Србије на спољашње утицаје.

8. Постепени прелаз ка пуној примени стандарда Базела II

Постепени кораци чији је циљ учвршћивање стабилности пре свега у банкарском сектору Србије биће настављени од почетка 2011. године, истовремено када и истиче рок важности већине привремених мера донетих као промптна реакција на преливање кризе. То се пре свега односи на измену регулативе банака како би се обезбедила пуна примена стандарда Базела II. Такође, планирано је да се, у оквиру тих стандарда, задржи конзервативан приступ уз уважавање специфичности тржишта Србије. Задржавање конзервативног приступа у спровођењу пруденцијалне политике, који је за резултат имао стварање значајних резервација за потенцијалне губитке и обезбеђење знатног, и по висини и по квалитету, капитала у периоду експанзије, олакшаће будући прелаз банака ка новом регулаторном оквиру који се назива на међународном плану. Иако регулаторне промене у Србији нису увек временски подударне с међународним, модификације како регулаторног оквира, тако и самих прописа финансијског пословања које релевантне институције најављују свакако ће имати веома брзо видљиве утицаје и на банкарски сектор у Србији.

Нови регулаторни оквир у Европској унији, који је заснован на препорукама из Де Ларозијеовог извештаја, најпре ће се односити на банкарске групе пореклом из земаља Европске уније, а потом, последично, и на супсидијаре у Србији. Тренутно је у изради нацрт измена регулативе базелских стандарда (у стручној литератури познато као Базел II+ и Базел III), чија је суштина пре свега јачање основног капитала, побољшање ликвидности, као и увођење „левериџ рација“. Пруденцијалне регулаторне активности Народне банке Србије (које се често квалификују као превише конзервативне) овде су још једном показале своје директне предности. Наиме, суштина измена постојеће базелске регулативе

требало би да утиче на повећање како износа, тако и квалитета капитала банака, који банке у Србији већ имају на изузетно високом нивоу.

Чак 82% укупног прописаног капитала (пре одбитних ставки) односи се на основни капитал банака. Истовремено, у основном капиталу 83% чини акционарски капитал, док се остатак односи на резерве из добити и задржану добит из претходног периода. Због такве структуре капитала, “леверџ рацио” би за банкарски сектор Србије, по најконзервативнијем приступу, износио око 8%, док се на нивоу Базелског комитета расправља о знатно нижем прописаном минимуму. Створени су снажни ликвидносни амортизери – однос ликвидне имовине и обавеза око 200% и удео ликвидне aktive у укупној активи високих 32%. У власништву банака иностраног порекла је 74% банкарског сектора, од чега 72% из Европске монетарне уније.

Одступања од потпуног усаглашавања са актуелном базелском регулативом омогућиће стога банкама лакши прелаз ка будућим оквирима кроз избегавање драстичних осцилација капитала.

Тренутни разговори на нивоу земаља Г-20 и Европске уније, који се ослањају на предлог ММФ-а о увођењу додатног пореза банкама, могли би да представљају кључни регулаторни изазов у предстојећем периоду. Тај предлог се оправдава изузетно високим трошковима појединих земаља на стабилизацији банкарског сектора (државне докапитализације и ванредни пакети помоћи), а из средстава прикупљених по основу тог пореза би се формирао посебан (*resolution*) фонд. Средства фонда би обезбедила да убудуће терет стабилизације финансијског сектора искључиво сноси сам тај сектор.

Списак графикана и табела

Графикони

1.1. Реални раст БДП-а и обим трговине у свету	9
1.2. Преглед глобалне финансијске стабилности	10
1.3. Кретање БДП-а и цена	10
1.4. Стање трезорских записа	11
1.5. Кретање спољног дуга	11
1.6. Кретање фискалних показатеља	12
2.1. Покривеност потрошачке корпе зарадом у 2009.	13
2.2. Кредитна активност према физичким лицима у 2009.	13
2.3. Искоришћеност позајмица по текућим рачунима у 2009.	14
2.4. Искоришћеност позајмица по кредитним картицама у 2009.	14
2.5. Индексација кредита физичким лицима у 2009.	14
2.6. Нето позиција становништва према финансијском сектору у 2009.	14
2.7. Кретање индустријске производње у 2009.	15
2.8. Извори финансирања предузећа Републике Србије,	15
2.9. Кретање увоза и извоза привреде у 2009.	16
2.10. Кретање вредности индекса BELEX15 и промета на Београдској берзи	17
2.11. Кретање индекса на берзама у региону у 2009.	17
3.1. Стање репо хартија НБС и државних трезорских записа у 2009.	20
3.2. Рочна усклађеност активе и пасиве банкарског сектора у 2009.	21
3.3. Преглед доминантних извора средстава банкарског сектора	21
3.4. Секторска структура депозита на дан 31. 12. 2009.	22
3.5. Кретање девизне штедње становништва	22
3.6. Кретање извора и пласмана банкарског сектора Србије	23
3.7. Кредитна активност, секторска расподела	24
3.8. Удео кредита приватном сектору у БДП-у	24
3.9. Ефекат успоравања кредитне активности на удео проблематичних кредита	25
3.10. Удео нето проблематичних кредита у укупним кредитима	25
3.11. Нето проблематични кредити предузећа по секторима	26
3.12. Нето проблематични кредити становништва по намени	26
3.13. Показатељи адекватности капитала	28
3.14. Адекватност капитала, секторска расподела	28
3.15. Показатељи нето девизног ризика банкарског сектора	29
3.16. ROA и ROE банкарског сектора	32
3.17. Кретање премије животног и неживотног осигурања	33
3.18. Кретање техничких резерви осигурања	33
3.19. Кретање индекса FONDEX у периоду 2007 – 2009.	34
3.20. Структура нето имовине фондова у 2009.	35
3.21. Структура уплате доприноса	35
3.22. Структура корисника финансијског лизинга	36

Табеле

2.1. Принудна наплата у 2009.	16
3.1. Показатељи ликвидности	20
3.2. Однос кредита и депозита	22
3.3. Српске банке с матицама у Грчкој на дан 31. 12. 2009.	30
3.4. Показатељи профитабилности банкарског сектора	32
3.5. Показатељи пословања сектора осигурања	34
3.6. Показатељи пословања сектора финансијског лизинга	36
4.1. Кретања основних макроекономских показатеља	37
4.2. Резултати стрес-тестова у 2009. и 2010.	38

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

33

**ИЗВЕШТАЈ о стању у финансијском
систему** / Народна банка Србије. - 2005-
. - Београд (Краља Петра 12) : Народна банка
Србије, 2005- (Београд : Завод за израду
новчаница и кованог новца) . - 30 cm

ISSN 1820-9068 = Извештај о стању у
финансијском систему - Народна банка Србије
COBISS.SR-ID 154293516

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

33

**ИЗВЕШТАЈ о стању у финансијском
систему** / Народна банка Србије. - 2005-
. - Београд (Краља Петра 12) : Народна банка
Србије, 2005- (Београд : Завод за израду
новчаница и кованог новца) . - 30 цм

ISSN 1820-9068 = Извештај о стању у
финансијском систему - Народна банка Србије
COBISS.SR-ID 154293516